

A magyar történettudomány külföldi visszhangja

1981–1982

Az elmúlt két év hungarica anyagából kitűnik, hogy a szokásos nagyobb vagy kisebb lélegzetű magyar történeti szakirodalom ismertetésén túl, kialakult különösen – az USA-ban, az NSzK-ban és Ausztriában – egy olyan történész gárda, akiknek munkássága – a magyar történelem és nyelv oktatói is valamelyik neves egyetemen – szinte „kiegészíti” a hazai történetírást. Talán az eddiginél is fokozottabb az érdeklődés a szlovák és román történészek körében a nemzeti múlt, a nemzeti öntudat kialakulása iránt. Túlzásaik mellett különösen az Osztrák–Magyar Monarchia társadalmi-gazdasági élete feltárásában elvégzett alapkutatásaik érdemelnek figyelmet a magyarországi kutatók részéről is, mivel eddig feltáratlan és hazai kutatóink szá-

mára nem feltétlen hozzáférhető levéltári források használata is gyakran előfordul.

A szlovák történetírásban határozott tendencia mutatható ki: egyértelműen és csakis szlováknak tüntetni fel az elmúlt századok történelmét. Így történetített meg az, hogy a szlovák történetírás kialakulásával foglalkozó tanulmány sorozat (Pavel Horváth: *Historický časopis* 1982/6, 1983/1.) szlováknak tüntette fel Révai Pétert és Szentiványi Mártont. A szerző szerint a 19. században már egyáltalán nem lehet magyar és szlovák történetírásról beszélni, csak szlovákról, abból kiindulva, hogy a nemzetiségi hovatartozás ismérve a nyelv. A magyarországi történetírás és a tártudományok is mindig számíthatnak a szlovákiai kollégák figyelmére, nem fukarkodnak a bíráló megjegyzésekkel, de általában pozitívan értékelik a marxista történetírás eredményeit. Szlovákiai történészek aláhúzzák, hogy számukra egyik nagy feladatot a magyar polgári történetírás átértékelése jelenti szlovák nemzeti szempontból (a felszabadulás utáni történeti irodalom vonatkozásában is).

Nagy visszhangot váltott ki a Bukarestben megrendezésre került XV. Nemzetközi Történetész Kongresszus, ami kiterjedt a magyar történészek fellépését rögzítő *Études Historiques Hongroises I–II* kötetére is. A mindössze tartalmi ismertetésen túl – ld. *The English Historical Review*, 1983/1. – pozitív hangú elemző értékeléssel is találkozunk, bár ezek a tartalmi ismertetésen túl alig mondanak többet; ez jellemző a magyar–francia kollokvium anyagát tartalmazó *Noblesse française, noblesse hongroise XVIe–XIXe siècles*, és a *La Pologne et la Hongrie aux XVIe–XVIIIe siècles* kötetekre is.

Nem lehet elmulni az 1979-ben megrendezett *csehszlovák–jugoszláv* tanácskozás mellett sem, mivel az a 18–19. századi szlovák gazdasági és társadalmi problémák számos részletkérdésére ráirányította a figyelmet, mint amilyenek az itt természetesen más szemszögből nézett Hajnóczy-, Reviczky- és Kollár-féle kísérletek a jobbágyság sorsának megjavítására, vagy a feudalizmusból a kapitalizmusba való átmenetet sietető ipari fejlődésnek a vidéki levéltárak anyagára támaszkodó adalékai. Ugyanígy elengedhetetlen középkortörténészeink számára a *Szlovák Történelmi Társulat VIII. kongresszusa* vitáinak ismerete, amelyek a 16–18. századra vonatkozó legújabb kutatások eredményei feldolgozása nyomán bontakozott ki. Jozef Vozár csak a kérdésfeltevésig jut el – lévén ez még fehér folt a szlovák történetírásban –, miszerint át kell gondolják a történészek: elnyomó politikáját hol érvényesítette leginkább a német és a magyar uralkodóosztály. Nem eléggé feltárt még a török hódítás, a reformáció–ellenreformáció kora, valamint a nemzetiségi viszonyok a mai Szlovákia területén.

A washingtoni egyetem tanára, Sugár Péter éppúgy a magyar történelem szakemberének számít – ld. *Az 1905–6-os magyar alkotmányos krízis*ről írott tanulmányát az *East European Quarterly* 1981/3-as számában –, mint a szovjet Vinogradov, a szlovák Marsina, a román Mindrut. Ő ajánlja kissé megkésve a Pamlényi Ervin szerkesztésében kiadott *History of Hungary* kötetet, azoknak, akik némi jártasságot már mutatnak a magyar történelemben, mivel képet ad a szerzőknek az utóbbi 25–30 év kutatásai eredményeiről. Kifogásolja azonban, hogy a szerzők, akiket kitűnő szakembereknek tart, nem tudják eldönteni: történész kollégáiknak vagy az érdeklődők számára írták meg a könyvet. Mint kézikönyv ugyanis több információt kellett volna adjon – írja Sugár.

Ugyanezt kifogásolja Kristóf Ladis is, amikor a *Slavic Review* 1981/1. számában bemutatta *Berend T. Iván – Ránki György: East Europe in the 19th and 20th Centuries* című munkáját. Amellett azonban, hogy elismeri, hogy magyar szerzőpáros monográfiája nemcsak Magyarország iránt növeli meg az érdeklődést, hanem a térség gazdasági-társadalmi változásai iránt is, olyannyira, hogy a nyugati egyetemeken a korral foglalkozó történelmi előadások kiegészítőjeként kezelendő ... éppen ezért tartja szükségesnek Kristóf a könyvnek egy olcsó kiadását is a diákok számára. Kazimir Š. A *Historický Časopisban* (1982/5.) ismerteti a *Magyarország története V. kötetét*, amelyet különösen azért tart értékesnek, mivel híven ábrázolja a soknemzetiségű ország nemzetiségei történetét is.

A reformkor és az 1848-as forradalom szakértője, a Denver egyetem tanára, Bárány György *Budapest története 4.* kötetéről az a véleménye, hogy alapvetően sikeres vállalkozás. A szlovák történetírás is nagyfokú érdeklődést mutat a várostörténeti kutatások iránt, a *Historický Časopis* 1981/4–6-os számai mindegyikében található ilyen jellegű tanulmány. Pl. Š. Kazimiré, aki bécsi levéltári kutatásai alapján mutatja be a Pozsonyi pénzverést a 11–18. században, – ő ismerteti egyébként Granasztói Györgynek *Kassa város társadalmáról* írott tanulmányát –; Kohutováč, aki a 18. századi Nyitra megyei forrásokat átnézve mond ellent Acsádnak, a város lakosságának jelentős számbeli növekedésével kapcsolatban; és Marsináé, aki a középkori városok nemzetiségi összetétele vizsgálata során abból a szempontból nem hoz ugyan újat, amikor megállapítja: a városok vezetése a vagyonos német polgárság kezébe került. Az az állítása viszont ellenőrzést kíván, hogy Nagy Lajos 1381-ben adott kiváltságlevele következményei a 16. században értek be, ami azt jelenti: a szlovák származású polgárság vette át fokozatosan a hivatali élet vezetését.

A mai szlovák és cseh történészek figyelme nemcsak a Magyarországon megjelent szakirodalomra terjed ki, (ld. *Mérey Lajos: Deák-ság és Európa* című monográfiáját, amelyet speciális szlovák szempontból bírálunk meg, miszerint mellőzte a Nyugat-Birodalom hatását a kereszténység felvételekor, és mert nem ismeri az új szlovák és cseh régészeti kutatások eredményeit, ez, valamint általában a szláv nyelvű szakirodalom hiánya többször felmerül a recenzorok részéről. Ezt feltétlenül szükséges figyelembevenni bizonyos magyar történeti publikációknál is), hanem a Nyugat-Európában élő magyar történészek különböző kiadványaira is. Így történhetett, hogy szinte egyidőben jelent meg az *American Historical Review* 1982/4. és a *Československý Časopis historický*-ban (1982/5. sz.) Spira Thomastól egy-egy ismertetés *Csáky Móricz: Von der Aufklärung zum Liberalismus. Studium zum Frühliberalismus* c. munkájáról. Mindkettőjüknek az a véleménye, hogy a szerző, akinek történeti szemlélete közelebb áll az osztrák, mint a magyar történészekéhez, nem tudta eldönteni sokoldalú, alapos ismeretei ellenére sem, hogy kései felvilágosodásról vagy korai liberalizmusról van szó Magyarországon?

A nemzeti tudat, hovatartozás, nemzetiségi kérdés reneszánszát éli a világon: az ENSZ megfelelő szervei fokozott gonddal állítják össze erre vonatkozó évi statisztikai kimutatásaikat; az Amerikai Egyesült Államokban évről évre izgalmasnál izgalmasabb kiadványok látnak napvilágot az etnikum kutatási eredményeiről, nem szólva a közép- és délkelet-európai nemzetekről, akik ugyancsak nagy érdeklődéssel fordulnak nemzeti öntudatuk kialakulásának problematikája felé. Bak János–Bak

Gar Mária a vançouveri egyetem tanára a magyar „ezer éves alkotmány” politikai háttérét vizsgálja, Šmerda Milán a reformkori Magyarország nemzetiségeit térképezi fel, különös tekintettel a nyugati és keleti szlávokra; több magyar és német szerzőnek a német nemzetiség története, illetve a német politika képezi vizsgálódása tárgyát; Kassa nemzetiségi összetételét megvizsgálva Halaga Ondrej a 13–19. században mindig szlovák többséget lát érvényesülni.

A román tudományos és ismeretterjesztő irodalom, valamint a folyóiratok, napilapok egyik központi témája a román nemzet alakulása. A dákö-római kontinuitás után a géta-dák, illetve a géta-dák-római folytonosságra tevődött a hangsúly, a több mint kétezer éves önálló állami lét kiemelésére, a nemzeti öntudat kora középkori jelenlétének bizonyítására. Az önálló élet folytatására Muşat Mircea és Tănăsescu Florin szerint – ld. *Anale de istorie* 1982/4: *Az ősi Dácia* c. cikkét – a római légiók kivonása után lehetőség volt, annak ellenére, hogy a magyarok „e barbár, ázsiai eredetű nép” (ezt sohasem mulasztják el kiegészítő jelzőként és jellemzőként a „nagykultúrájú” román néppel szemben megjegyezni) évszázadokon keresztül arra törekedett, hogy függetlenségüktől megfosszák őket. Popescu-Puţuri szerint is, a román nép története szüntelen életveszélyes küzdelmet jelentett a három agresszív birodalommal – a magyar, a török és a német hódítással – szemben.

Az utóbbi tíz esztendő magyar gazdaságtörténeti kutatásait is nyomon követi a külföldi szakirodalom. Két – az USA-ban élő – történész, Deák István és a román történelem ismert kutatója, Hitchins Keith mutatja be *Berend–Ránki: Underdevelopment and Economic Growth: Studies in Hungarian Social and Economic History* könyvét. Olyan alpműnek tartják, amely a térség elmaradott fejlődését vizsgálja a magyar példán keresztül. Az, hogy a két magyar gazdaságtörténész munkássága útmutató a környező országok számára is, és kézikönyv számba megy, nem feltétlenül elfogadott a térség történészei számára. Bár kétségtelen, a szlovák kutatók megjegyzik: elmaradottságuk ezen a téren hátránya a mai történetírásuknak. A magyar szakembereknek egyes történeti problémákra adott válaszaik azonban olyan visszhangot keltenek, esetenként vagy erőteljesen megbírálják, vagy teljesen elvetik a kutatásaik végeredményét. Ez történt *Zimányi Vera: Gazdasági és társadalmi fejlődés Mohácsról a 16. század végéig* című cikkével is, a *Historický časopis* 1981/3-as számában. S.K. mind a 16. századi mezőgazdasági, mind a külkereskedelmi konjunktúra elméletét elveti, s azt állítja, hogy Zimányi a valóságostól eltérő állapotokat rögzített tanulmányában.

A hasonló tematikájú román tanulmányokat azonban, eltekintve ideológiai háttérüktől vagy a hozzáfűzött magyarázatoktól, számításba kell venni. Különösen a 16–19. századi gazdaságtörténettel foglalkozóknak, mivel sokszor ismeretlen levéltári forrásokat használnak fel, s a tanulmányokat függelékek, melléklete, összeírások egészítik ki, amelyek a külföldi kutatók számára csak nagy ritkán hozzáférhetőek. Nem panaszkodhat ilyesmire például a pozsonyi történész, Vadkerti Katalin, akinek, mint megjegyzi: a szlovákiai mezőgazdaság fejlődése 1818–1918 között kutatása alkalmával az OL és a Magyar Mezőgazdasági Múzeum anyaga teljes egészében rendelkezésére állt.

Kristó Gyula: Az aranybullák évszázada és *Fügedi Erik: Kolduló barátok, polgárok, nemesek* könyvéről ismét csak a Csehszlovákiában élő történészek tudó-

sítanak először. A cseh Ludmilla Szlitzkova III. Endre király kancelláriájáról írta diplomamunkáját; Emil Lazea az Erdély középkori történetéről (Erdélyi kenészek és fejedelemségek, Era socialista 81/14.) írott tanulmányának tipikus a szemlélete: „hazugok” azok az állítások, hogy a román nép a népvándorlás korában a hegyekbe menekült: szerinte Doboka, Torda, Gyulafehérvár kőből épült váraiban találtak menedéket, s mentették így meg a jövőnek önmagukat, s államiságukat.

Fehér hollónak számít a francia szakfolyóiratokban egy-egy magyar tanulmány vagy monográfia bemutatása. Ilyen kivétel Claude Michaud ismertetése a Heckenast Gusztáv szerkesztésében megjelent *Aus der Geschichte des ostmittel-europäischen Bauernbewegungen* c. kiadványról. Mivel a francia olvasónak a téma nem tud sokat mondani, megelégszik csak a tartalmi ismertetéssel. Todorescu I. érdekes, honfitársai számára eddig ismeretlen forrásra bukkant a *Varia pro historia Germaniae*-ban – ld. Erdély és a Keresztény Liga. (Anuarul Ins. de istorie și arheologie Iași, 1982.) Az 1597-ből származó, egy aragóniai tengernagy által készített feljegyzésekre, aki lengyelországi útja alkalmával nyert bepillantást Közép-Európa helyzetébe. Claude Michaud *Kosáry Domokos: Napoleon et la Hongrie* című munkájánál is megelégedett a tartalmi ismertetéssel, de Csáky Móríczt rámutat arra is, hogy Kosáry három politikai irányzat kialakulását véli felfedezni a napóleoni politika reflexiójaként Magyarországon.

A Bethlen Gábor emlékévet Romániában is megünnepezték. Az Igaz Szó c. marosvásárhelyi irodalmi folyóiratban magyar és román írók és történészek elevenítették fel alakját, bár néha ez az emlékezés sajátos módon történt, ld. Uugustin Deák és Gh. Bercan leírását *A három fejedelemség harca az egyesülésért. Bethlen Gábor uralkodása Erdélyben*. Anale de istorie, 1981/1. „A román nép határozott szembenállása, a román feudális államok gazdasági és politikai ereje, tekintélye, a hadsereg győzelmes erőfeszítései lehetővé tették, hogy Havasalföld, Erdély és Moldva ne váljon török pasalikommá.” Paul Cernovodeanu II. Rákóczi Ferenc szabadságharcának legalaposabb ismerője; több publikációjában kimutatta a felkelés hatását a románok politikai harcaira. Ezúttal azzal magyarázza Moldva vezető köreinek tartózkodását – Revista de istorie, 1982/2. –, hogy az országrész sokkal inkább függő helyzetben volt a török birodalomtól, mint Havasalföld, és a rokonszenv ellenére nem nyújthatta ott fegyveres segítséget Rákóczi Ferencnek. A jobbágyság helyzetének vizsgálata áll *Ioan Rancu: A jobbágyi szolglátások a 18. században a három román fejedelemségben* c. tanulmányában (Revista arhivelor, 1982/3.). Ludovít Haraskin az *1831-es szlovákiai parasztfelkelés* nyomására hozott reformokkal foglalkozik (1981/4. sz. Historický časopis), és tulajdonképpen a magyar jobbágyság intézményének a 17–19. századi helyzete – illetve ahogyan azt a polgári és marxista történészeink látták – áll Szolonkin I.P. tanulmányának központjában, amely a Vesztnik Moszkovszkogo Univerzitetá 1982/3. számában jelent meg.

Csehszlovákiai történeti szakemberek vállalták *Deák István: The Lawful Revolution: Louis Kossuth and the Hungarians 1848–1849*. c. monográfiája bemutatását, megelőzve a magyarországi szakirodalmat. A Historický časopis 1981/1. számában figyelmébe ajánlják Szabad Györgynek, hogy többet kellene forgassa a hasonló témájú szlovák publikációkat.

A kiegyezés kora, különösen annak utóélete preferált helyen áll az osztrák történetírásban. Popely Gyula vállalkozása a *Katolikus Néppárt* (1895) történetét (Historický časopis 1981/6.), illetve annak nemzetiségellenes politikáját állította a fókuszba. Fritz Fellner főleg egyenletlensége miatt emel kifogásokat *Galántai József: Die Österreichisch-Ungarische Monarchie und der Weltkrieg* című munkájával kapcsolatban, mivel bizonyos történeti események tárgyalásába a részletekig belemegegy (az 1908-as annexió válság, 1914 júniusi események), míg másokkal nagyvonalúnak és felületesnek mutatkozik. Erényének azt tartja, hogy alaposan ismeri a Monarchia külpolitikáját. A recenzens szubjektív kifogása, hogy Galántai nem ismeri az 1974-es belgrádi konferencián tartott előadását a Hoyos-misszióról. Vinogradov pedig, akit különösen az nyert meg, mert vitázik a korszak polgári történéseivel, a szláv nyelvű forrásanyagot hiányolja. Materman N.C. a *History* 67-es számában *Pölskei Ferenc: Hungary after Two Revolutions (1919–1922)* című, egyébként a külföld számára érdekes témájú monográfiáját szintén szegényesnek tartja forrásanyaga egyoldalúsága miatt. A *The English Historical Review* 1981/4. számában elismerően szép méltatás jelent meg *Gonda Imre: Verfall der Kaiserreiche in Mitteleuropa* című könyvéről.

Király Béla és Sakmyster Thomas a *Journal of Modern History* 1981/2. és a *Slavic Review* 1981/4. számában megjelent ismertetése egybehangzóan alapkönyvnek tartják *Juhász Gyula: Hungarian Foreign Policy 1919–1945* című munkáját, koncepciójánál, a felhasznált levéltári források gazdagságánál fogva. Kifogást mindössze amiatt emelnek, hogy teljesen hiányzik a tudományos apparátus. Ádám Magda: *A Kiaszantat 1920–1938*. című monográfiája osztatlan sikert aratott gazdag forrásanyaga, objektivitása miatt a *Historický časopis* 1982/5. számában megjelent ismertetés szerint.

Három román tanulmány is foglalkozik „az igazságtalan bécsi döntés”-sel. Magyar forrásokra is támaszkodnak, és szívesen hivatkoznak arra, hogy magyar részről, különösen a kommunista párt irányítása alatt álló baloldali szervezetek részéről is tiltakoztak a bécsi döntés ellen.

Valamelyest mostohábban bánnak a külföldi szaklapok a legújabbkori tárgyú történelmi művekkel, előadásokkal. Így csak néhány sorban mutatják be Boros Ferenc: *Közösen a szocializmushoz vezető úton*, Orbán Sándor: *A magyarországi népi demokratikus átalakulás* c., Korom Mihály: *Magyarország ideiglenes nemzeti kormány 1944–1945*. és a *Tanulmányok a MEFESZ történetéből* c. munkákat a cseh-szlovákiai és NSZK-beli szerzők.

I. Forráskiadványok

FEKETE NAGY, ANTONIUS – KENÉZ, VICTOR – SOLYMOSI, LADISLAUS – ERSZEGI, GEISA: Monumenta rusticorum in Hungaria rebellium, anno MDXIV. Budapest, 1979. Akadémiai K.

Ism.: Michaud, Claude, in *Annales ESC*. 36. 1981:6. 1064–1066.

A források tartalmi és formai jellemzőit ismerteti igen részletesen. Kiemeli a kötet világos felépítését és könnyen kezelhetőségét, ami különösen az index chronologicusra, az index nominorumra, az index rerum seu vocabulariumra és az

index tenorisra vonatkozik. „A mű példás értékű kiadvány, könnyen használható” és eddig kevésbé ismert eseményeket tárgyal.

II. A történetírás elmélete és története

Szabó Ervin történeti írásai. Szerk.: LITVÁN GYÖRGY. Bp. 1979. Akadémiai K. 741.

Ism.: M-ra. *Historický časopis* (Bratislava) 29, 1981:4. 590–591.

A kötet rövid tartalmi bemutatása után a recenzor nagyon hasznosnak tartja a kötet megjelenését a szlovák történészek számára is, mivel Magyarország története kulcsfontosságú kérdéseinek Szabó Ervin által való értelmezése közel áll a mai szlovák marxista történészek Magyarország történetével kapcsolatos nézeteihez, másrészt Szabó Ervin nézeteit a liberális szlovák értelmiség (pl. M. Hodža) már 1918 előtt elismerte és magáévá tette.

KÓPECZI, BÉLA: *Idea, história, literatúra* (Eszme, történelem, irodalom). Bratislava, 1980. *Slovenský spisovateľ*, 224 p.

Ism.: Kopčan, Vojtech. *Historický časopis* (Bratislava), 29. 1981:6. 912–913.

A munkának főleg az eszmetörténettel foglalkozó fejezetét mutatja be részletesen: az egész monográfiáról elismerően ír.

ELEKES, LAJOS: *Ponímanie dejín v buržoáznej vede a kultúre* (A polgári tudomány és kultúra történelem eértelmezése). Bratislava, 1980. *Pravda-Svoboda*, 471.

Ism.: E. Kowalská. *Historický časopis* (Bratislava) 29, 1981:4. 569–570.

A recenzor a magyar történész szlovákuul megjelent munkáját ismerteti, áttekinti – vázlatosan – az egyes fejezetek tartalmát, bár az a véleménye, hogy a könyv szerzője a mai történetírásban érvényesülő egyes irányzatok bemutatásánál kissé felületes maradt; ennek ellenére Elekes munkáját, egészében véve, pozitívan értékeli.

ELEKES, LAJOS: *Ponímanie dejín ...*

Ism.: Staněk, Tomáš. *Slezský sborník* (Opava) 79. 1981:2. 135–137.

A magyarul megjelent munka szlovák fordítása. A rendkívül pozitívan értékelt munkának tartalmi összefoglalása.

GLATZ, FERENC (Szerk.): *Ostmitteleuropa im Zweiten Weltkrieg*. (Historiographische Fragen.) Bp. 1978. Akadémiai K. 254.

Ism.: Fischer, Alexander (Frankfurt am Main) *Historische Zeitschrift* 233. 981:2. 494.

„Különösen a magyar Historiográfia jelentős átfogó készsége és említésre méltó termése tűnik szembe világosan, nem utolsósorban Ránki tanulságos megfigyelései által.” A vezető szovjet hadtörténész P.A. Zsilin semmitmondó megállapításainak („Mindnyájan, akik a második világháború történetének bonyolult folyamatával foglalkozunk, feltétlenül szükségünk van témánk historiográfiájának ismeretére.”) csak azt kívánhatjuk, hogy különösen saját kollégáinál essenek termékeny talajra.

Ism.: Šť – *Historický časopis* (Bratislava) 29, 1981:2. 295–297.

Budapesten 1973-ban tartott nemzetközi konferencián elhangzott előadások, hozzászólások gyűjteményes kötetéről. Csak tartalmi tátekintés.

Ism.: Kleinfeld, Gerald R. (Arizona State Univ.) Canadian–American Slavic Studies 15. 1981:4. 619–621.

Az ismertetés részletes tájékoztatást ad az 1973-ban Budapesten megtartott, a II. világháborúnak a duna-medencei népek életére gyakorolt hatásával foglalkozó nemzetközi konferenciáról, ahol a jelen kötetben közzétett tanulmányok elhangzottak.

Az előadások közül a leghosszabb és legelemzőbb RÁNKI GYÖRGYÉ, akinek a térséggel kapcsolatos problémák széleskörű historiográfiai áttekintése egy sor fontos kérdést érint. Említést tesz katonai, diplomáciai és hazai kérdésekről, amelyek nyugatnémetországi kutatásokban való jártasságról tanúskodnak, ellenében az NDK-ban folyó kutatásokat összegezõ tanulmánnyal, amely figyelmen kívül hagyja a Német Szövetségi Köztársaságban folytatott nagyméretű kutatásokat. Ránki kifejezetten felszólít a német gazdaságpolitika további tanulmányozására a térség vonatkozásában, és rámutat arra is, hogy a zsidóságról megjelent irodalom milyen szegényes. Véleménye szerint a zsidókkal kapcsolatos hivatalos dokumentumok publikálása lelassult és új impulzusra volna szükség. Ránki tanulmánya jelentős figyelmet szentel a nyugati hatalmak tervezett balkáni partraszállásának.

Mindent egybevetve, mint ahogyan a legtöbb ilyen tömör összefoglalás általában, ez a könyv is csalódást kelt. A fejezetek többsége túlságosan rövid ahhoz, hogy hasznos összefoglalást adjon a szakirodalom 1973-as állapotáról, ami ma már elavult, ugyanakkor pedig az elemzések túlságosan összefoglaló jellegűek ahhoz, hogy egyetlen problémát is megfelelően tárgyaljanak. A nyugatnémet irodalom hiánya és egyenlőtlen kezelése a kötet hasznosságának legfőbb akadályai. A legtöbb amit mondhatunk az az, hogy a kötet képet ad a második világháborúval foglalkozó historiográfia 1973-as állásáról, részben ahogyan az Kelet-Európában tükröződik, és hogy segítséget jelent a különféle kutatási irányok meghatározásában számos nemzet szakemberei számára. A tapasztalatcserre egyértelműen hasznos volt, és igen sok fejlődés észlelhető azóta.

HORVÁTH, PAVEL: Počiatky slovenskej historiografie (A szlovák történetírás kezdetei). – Historický časopis (Bratislava) 30, 1982:6. 859–877.

A szlovák történetírás kialakulása és fejlődése első évszázadáról (1550–1560 közötti periódusáról) ad áttekintést, de elsősorban Révai Péter (1568–1620) és a cseh származású J. Jakobeus (1591–1645) történetírói munkásságát méltatja és értékeli.

HORVÁTH, PAVEL, Slovenská historiografia v období pred národným obrozením (A szlovák történetírás a nemzeti felvilágosodás előtt). 1. rész. – Historický časopis (Bratislava) 31, 1983:1. 85–110.

A tanulmány folytatása a Hist. čas. 1982. 6. sz.-ban (A szlovák történetírás kezdetei) közötti cikknek. Itt áttekintést kapunk az 1650–1780 közötti szlovák historiográfiáról, egyrészt a barokk-kor (1650–1740), ill. a felvilágosodás kezdeti szakasza (1740–1780) szlovák történetírásának fejlődéséről; a szerző legrészletesebben a kor két legkiemelkedőbb történetírója: Szentiványi Márton (1633–1705) és Parsic Kristóf (1630–1717) munkásságát elemzi és értékeli.

MARSINA, RICHARD: Osvietenský historik Ján Severini (1716–1789).

(Severini János [1716–1789], a felvilágosult történész). – *Historický časopis* (Bratislava) 29, 1981:3. 404–414.

A szlovákiai kulturális és tudományos élet egyik jelentős, a 18. század második felében tevékenykedő személyisége, a besztercebányai evangélikus gimnázium igazgatója (1755-től haláláig) történeti munkásságával foglalkozik a cikk; Severini munkáiban elsősorban a szlávokra és a szlovákokra vonatkozó részeket kíséri figyelemmel, de nagyra értékeli Severini pedagógiai és pedagógia-szervezői tevékenységét is.

KUCERA, MATÚŠ: Profil historického diela Frantiska Vít'azoslava Sasinka (F.V. Sasinek történelmi művének arculata). – *Historický časopis* (Bratislava) 29, 1981:2. 195–207.

A cikk a szlovák nemzeti történetírás megalapozója, a polihistor Sasinek (teológus, történész, pedagógus, filozófus, esztéta, tudomány-szervező) történetírói munkásságát értékeli a 19. század második felétől, aki főleg a szlávok, a szlovákok eredetének, a Morva birodalom, ill. a kora-feudális Magyarország történetének kérdéseivel foglalkozott.

(Munkáit német, szlovák és magyar nyelven írta, s azok többek között a Történelmi Társban és a Századokban is megjelentek.)

HORVÁTH, PAVEL: Slovenská regionálna historiografia v 19. storočí (A 19. századi szlovák regionális történetírás). – *Historický časopis* (Bratislava) 29, 1981:2. 217–243.

A tanulmány – vázlatos – áttekintést ad a szlovák vidéki történetírás, vagyis a 19. századi szlovákok által írott történeti munkákról, történészekről. Horváth Pavel a szerzők nemzetiségi hovatartozásának meghatározásánál döntő szempontnak nem a nyelvet, hanem a nemzeti hovatartozásukat tekinti; majd kifejti, hogy a 19. században már nem lehet csak magyar történetírásról beszélni, hanem magyar és szlovák historiográfiáról.

MIHÓKOVÁ, MÁRIA: Mad'arská historiografia o Slovákoch a Slovensku do r. 1918. (A magyar történetírás a szlovákokról és Szlovákiáról 1918-ig). – *Historický časopis* (Bratislava) 29, 1981:1. 84–90.

A cikk – teljességre távolról sem törekedve – számba veszi a magyar történetíróknak – kb. a múlt század 80-as éveinek elejétől – a szlovákok és Szlovákia politikai, gazdasági és kulturális fejlődéséről írott munkáit (pl. Pechány, Erneyei J., Dugovich T., Steier L., Gerő J. stb.), mondván: azok eredményeit a szlovák történészeknek is feltétlen ismernie kell. Természetesen hangsúlyozza, hogy a magyar történészek munkáit mind ideológiai, mind pedig nemzeti szempontból újra kell értékelni.

MIHÓKOVÁ, MÁRIA: Mad'arská historiografia na východnom Slovensku v rokoch 1901–1918. I–II. (A magyar történetírás Kelet-Szlovákiában, 1901–1918-ban. I–II.) Košice, 1980. Štátna vedecká kniznica, 266, 528.

Ism.: *J. Kz. Historický časopis* (Bratislava) 30, 1982:2. 352–353.

Az első kötet a bevezetőt, módszertani kérdésekkel foglalkozó tanulmányokat és a magyar történetírás értékelését tartalmazza, a második kötet pedig a tényleges bibliográfiát.

BREZEANU, STELIAN: Romani et Blachi chez Anonymus (Romani és Blachi

Anonymusnál). Histoire et idéologie politique (Történelem és politikai ideológia). – Roumanie pages d'histoire 7. 1982:1. 21–54.

A tanulmány II. Béla történetírójának művét vizsgálja a történelmi hitelesség szempontjából. Anonymus írásai alapján igazolva látja a cikkíró a román népek jelenlétének folytonosságát a Kárpát-medence területén. Közlelebbről az Anonymus által „Romani” és „Blachi” név alatt jelölt etnikai csoportok azonosságát kutatja, véleménye szerint a „Blachi” az oláhokat jelöli.

III. Nemzetközi konferenciák

ÉTUDES HISTORIQUES HONGROISES. I–II. Bp. 1980. Akadémiai K. 739, 808.

Ism.: Kopčan, V. Historický časopis (Bratislava) 29, 1981:3. 422–426.

A munkát a magyar marxista történetírás értékes és reprezentatív megnyilvánulásának tekinti; egészében véve pozitívan értékeli a magyar történetírásnak a legutóbbi öt évben elért eredményeit kitűnően tükröző munkát, főleg a történetimódszertani kérdésekkel foglalkozó tanulmányairól, a kötet szerkezetéről, ill. a kor, valamennyi korszak alapvető kérdéseit érintő, probléma-felvető tanulmányairól is elismerően ír.

GRIGULEVICS, I.R. – UDAL'COVA, Z.V. – CSUBARJAN, A.O.: Problemü novoj i novejszej isztorii na XV Mezsduarodnom kongresszse isztoriceszkijh nauk (Az új- és a legújabbkori történelem problémái a XV. Nemzetközi Történetész-kongresszuson). – Novaja i Novejszaja Isztorija, 1981:4. 23–40.

A kongresszus egészét ismertető beszámoló a következő magyar hozzászólásokat említi:

a román történészek „Kelet-Európa, mint a civilizációk találkozási zónája” c. főreferátumához szólott hozzá NIEDERHAUSER professzor is, aki egyrészt módszertani kifogásokkal élt, másrészt rámutatott arra is: „a szerzők az egész balkáni térség középkori történelmében átértékelték a bizánci hatást, a nyugat-európaiakat viszont alábecsülték; valamint arra is, hogy még ebben a jóval későbbi periódusban is túlságosan kiemelték a geto-dák, majd a dákó-román kulturális tradíciókat.”

„A kongresszus résztvevőinek figyelmét felkeltette KÖPECZI BÉLA magyar történész 'A nagyhatalmak kialakulása a XVI–XVIII. században' c. előadása. A szerző ezt a kérdést a feudalizmusnak a kapitalizmussal folytatott harcának összefüggésében vizsgálta, elemezte a belső és a külső tényezők interdependenciáját. Mindezt széles történelmi háttér vizsgálatával.

BEREND IVÁN 'A nagy depresszió és Közé-Kelet-Európa' c. előadásában áttekinthette, hogy az európai kontinensnek ezen a részén milyen megnyilvánulásai voltak az 1929–33-as válságnak és bemutatta ennek következményeit a társadalmi fejlődés és az osztályharc szempontjából.”

Történész vegyesbizottsági ülések

ČIČAJ, V.: Spoločná konferencia slovenských a maďarských historikov (A szlovák és a magyar történészek közös konferenciája). Bratislava, 1980. okt. 20–22. – Historický časopis (Bratislava) 29, 1981:2. 309–311.

A konferencián elhangzott előadások, hozzászólások néhány mondatos ismertetése.

MARSINA, RICHARD: XVI. zasadanie ceskoslovensko-maďarskej historickej komisie (A csehszlovák–magyar történész bizottság XVI. ülészsaka), Veszprém, 1981. szept. 14–19. – *Historický časopis* (Bratislava) 30, 1982:3. 513–515.

SMERDA, MILAN: Úloha a charakteristické rysy třídních bojů poddanského lidu v českých zemích, Uhrách a jižním Polsku v období pozdního feudalismu (A jobbágság osztályharcának feladatai és sajátos vonásai a feudalizmus kései időszakában a cseh országrészekben, Magyarországon és Dél-Lengyelországban). – *Historické štúdie* (Bratislava) 25. köt. 1981. 78–100.

A tanulmány, amely az 1977-es csehszlovák–magyar történész vegyesbizottság 13. ülészsakán elhangzott referátum bővített változata, az Elbától keletre, azaz a Közép- és Kelet-Európában a 16. századtól a 19. század első feléig tartó korszak jobbágy osztályharcaival foglalkozik. Az úgynevezett „második jobbágság” időszakát három alapvető részre bontva tárgyalja: a 16. századtól a 18. század közepéig, a 18. század közepétől 1792-ig, valamint 1792-től 1848-ig. Rendkívül gazdag irodalom – beleértve az általa hozzáférhető (az 1960-as évektől a 70-es évek elejéig) magyar marxista irodalom – alapján a jobbágság osztályharcainak történelmi szerepét, társadalmi és gazdasági jelentőségét, céljait vizsgálja, a hangsúlyt az egyes országokban megnyilvánuló sajátos vonásoknak a kiemelésére helyezve.

Noblesse française, noblesse hongroise XVIe–XIXe siècles. Összeáll.: KÖPE-CZI BÉLA és H. BALÁZS ÉVA. Bp. Akadémiai K. – Editions du CNRS, Paris, 1981. 200.

Ism.: Marisna, R. – *Historický časopis* (Bratislava) 30, 1982:5. 757–758. pp.

Ism.: Pnk. J. – *Ceskovlovenský časopis historický* (Praha) 30, 1982:2. 283–284. pp.

Az 1975-ben tartott magyar–francia történész tanácskozás anyagát tartalmazó kötet tartalmi bemutatása.

La Pologne et la Hongrie aux XVIe–XVIIIe siècles. Actes du colloque polono-hongrois. (Budapest, octobre 1976) Réunis par VERA ZIMÁNYI. Bp. 1981. Akadémiai K. 149.

Ism.: Daniel Tollet (francia) in *Annales ESC* 36. 1981:6. 1074–1077.

A szerző rövid tartalmi ismertetést ad GRANASZTÓI GYÖRGY, ZIMÁNYI VERA, PACH ZSIGMOND PÁL, PÉTER KATALIN, KOSÁRY DOMOKOS és PETNEKI ÁRON tanulmányairól. Az ismertetés szerzője kiemeli, hogy talán nagyobb súlyt kellett volna fektetni a két ország különbözőségét bizonyító tényezőknél. Felhívja a figyelmet arra, hogy a lengyel A. Wychanski és J. Leszkiewicz megkérdőjelezi, hogy valóban olyan különböző-e fejlődésben a nyugat és a kelet-európai paraszti termelés struktúrája. Hiányolja, hogy nincs megválaszolva két jelentős kérdéskör: a városok miért nem úgy fejlődtek, mint Nyugat-Európában és a nemesség egészében véve miért nem rendelkezett ideológiai és gazdasági dinamizmussal. Elismeri, hogy Kelet-Európa a világgazdaságban jelentős feladatot töltött be az adott időszakban, de hiányolja, hogy nem jellemzi a termelési módot. Még feudalizmusról vagy már kapitalizmusról van-e szó? Ez a kérdés, bár felvetődik a konferencián, nincs kellően megválaszolva és jelentősége megérdemli, hogy majd részleteiben is megvitatásuk.

Ism.: Š. Kazimir. — *Historický časopis* (Bratislava) 29, 1981:5. 743–745.
Azoknak az előadásoknak a kötetben történő kiadása ez a könyv, amelyek Budapesten, az 1976-ban tartott közös kollokviumon hangzottak el; a recenzor valamennyi előadást külön elemzi és értékeli. A gazdasági előadásokat túl egyoldalúaknak tartja.

Ism.: Evans, R.J.W. (Oxford) *History*, 68. 1983:222. 157.

A recenzor együtt ismerteti a fenti művet a *La Pologne et la Hongrie aux 16–18e siècles* (ed. Zimányi, Vera; Bp. 1981. Akadémiai K.) c. kiadvánnyal.

„Ez a két kötet az 1975-ben Rennesben, illetve az 1976-ban Budapesten megtartott konferenciák anyagát tartalmazza... Közös témák vannak ugyan, összehasonlító jellegű munka azonban alig akad. Egyetlen előadás – PETNEKI ÁRONÉ – foglalkozik Lengyelország és Magyarország tényleges összehasonlításával, – s bár a téma történészért kiált – ez a tanulmány szívfájdítóan rövid művészeti összevetés. Mindössze ketten (Waczanski, Leskiewicz) adnak elemzést a Kelet- és Nyugat-Európa közti hasonlóságokról illetve különbségekről... Szerkesztői megjegyzések nincsenek, és nincsenek feljegyzett viták sem. Vajon elég-e ennyi az olvasónak ahhoz, hogy értelmes konklúziókat vonjon le magának? A tíz francia tanulmány alig megy túl azon, amihez a szakemberek egyébként máshol is hozzáférhetnek. A magyarokat mindkét kötetben hat cikk képviseli. Egy sor témában hasznos összefoglalást kapunk a frissen végzett kutatások eredményeiről (SZÉKELY, GY., KÖPECZI, B., BALÁZS, É.H., KOSÁRY, D., GRANASZTÓI, GY., PÉTER, K.). PACH, Z.S.P. hozzátesz valamit a levantei kereskedelemmel kapcsolatos értékes kutatásaihoz, ZIMÁNYI, V. közzéteszi a 17. századi marhaexport statisztikai adatait, BENDA, K. előterjeszti a kálvinista ellenállási elméletéről szóló érdekes tanulmányát. A kíváncsi laikus érdekes dolgokra bukkanhat itt, de mindez könnyű fajsúlyú. A Magyar Akadémia, amely mostanában annyi gondosan elkészített és fontos történettudományi művet ad ki, nem engedhetné meg magának, hogy külföldön ilyen publikációk alapján ítéljék meg.”

Különböző jellegű konferenciák Magyarországon

Az 1975-ös mátraházi konferencia közreadott anyaga.

Les Lumières en Hongrie, en Europe Centrale et en Europe Orientale. Actes du Troisième Colloque de Mátrafüred 28 septembre – 2 octobre 1975. (Bp. 1977. Akadémiai K.)

Ism.: *The English Historical Review*, 1981. ápr. t. 96. f. 379. 448. (W.H. Zevadzki, Wolfson College, Oxford.)

ŠTRBÁŇOVÁ, S.: *Konference o vývoji vědy a techniky ve střední Evropě v letech 1848–1918* (Konferencia a tudomány és a technika fejlődéséről a Közép-Európában 1848–1918 között). Budapest, 1980. szeptember 16–19.

Ism.: *Dějiny věd a techniky* (Praha), 14. 1981:3. 188–189.

Néhány mondatos összefoglalása a nemzetközi tanácskozáson elhangzott referátumoknak és hozzászólásoknak, ill. a konferencia eseményeinek.

IV. Kézművesipartörténeti Szimpózium. Veszprém, 1980. december 1–2. Veszprém, 1981. 210.

Ism.: Špiesz, A. *Historický časopis* (Bratislava), 30. 1982:3. 490–491.

A konferencián elhangzott előadások, hozzászólások rövid tartalmi összefoglalása.

SOMKUTI, E. – ÉRI, I. – NAGYBÁKAY, P. (Szerk.): Internationales handwerksgeschichtliches Symposium. Veszprém, 20–24. 11. 1978. Veszprém 1979.

Ism.: Göttmann, Frank (Konstanz) Zeitschrift für Historische Forschung 8. 1981:3. 332–335.

A szimpozionum elhangzott előadások tartalmi ismertetése után a következőket írja a recenzens:

„Megállapítható, hogy a szimpóziumon tartott referátumok egész sora továbbvezető ösztönzéseket ad. Ezzel szemben éppen ilyen sok előadás csupán leltárát nyújtotta a történelmi tényeknek, anélkül, hogy rendező szempontokra figyelt volna. A kinyomtatott részletek után ítélve, a vitának sem sikerült ezt a hiányt kiegyenlítenie. A kötet végén összegyűjtött gondolatok, amelyek a kézművestörténeti kutatás nemzetközi együttműködéséről és a magyar kézművestörténeti bizottság folyamatban lévő termunkáiról szólnak, világossá teszik, hogy az ismertetet rendező célok és kérdésfeltevések kidolgozásától – amely a történettudományon belül egy specializált kézművestörténeti kutatás helyét is meghatározhatná – még igen távol állnak. Egy ilyenfajta ülésen célszerű lett volna ezekkel a problémákkal is intenzíven foglalkozni és az ipartörténeti kezdetekről vitázni, ahogyan ezt Zatschek, Wernet és Abel megfogalmazta. Azonban ezzel a nemzetközi rendezvényt fontos lépést tettek, legalább a közép-kelet-európai kézművestörténeti kutatás koordinálása érdekében. Kívánatos lenne, ha a példa iskolát teremtené.”

ENYEDI, GYÖRGY – MÉSZÁROS, JULIA: Development of Settlement Systems (Studies in Geography in Hungary, 15) Bp. 1980. Akadémiai K.

Ism.: Kosinski, Leszek A. (Univ. of Alberta) Canadian–American Slavic Studies 15. 1981:4. 618–619.

„Az Enyedi és Mészáros által szerkesztett könyv a második magyar–brit földrajzi szeminárium előadásainak anyaga... A brit és a magyar szerzők által tartott előadások összehasonlítása során arra a következtetésre juthatunk, hogy az előbbiek inkább konceptuális aspektusokat tárgyaltak és gyakrabban használtak grafikonokat és diagramokat, míg az utóbbiak statisztikai vagy leíró elemzésekhez inkább térképeket, sőt fényképeket használtak. A brit földrajzosokat jobban foglalkoztatta a társadalmi aspektus, a magyarok pedig többnyire a fizikai és gazdasági mutatókkal érveltek.

A konferenciák anyagainak szerkesztőit mindig terheli az a nehéz feladat, hogy kiválogassák azokat a tanulmányokat, amelyek a potenciális olvasó számára értékes anyagot tartalmaznak. Kétségeim vannak afelől, hogy ez esetben a szerkesztők sikeresen jártak-e el. Mi vajon a haszna az előadásrészletek publikálásának, vagy olyan tanulmányok közzétételének, amelyek rövidségük miatt alkalmatlanok arra, hogy további tanulmányozások nélkül az olvasó megértse a koncepció lényegét?

A címben ismertetett témakörben érdeklődők hasznosnak találják a következő fejezeteket: W. Kirk: városi–vidéki folytonosság; L. Lackó: hatássférák meghatározása; E. Daróczi: a városi fejlődés adminisztratív és pénzügyi keretei; D. Clarke: a testületi szerkezet hatása a városi növekedésre; W.B. Fischer: Észak-Kelet Anglia településtervezése; J. Tóth: városfejlesztés a magyar pusztaán; A.

Blowers, Gy. Enyedi, B. Sárfalvi, P.T. Wheeler, M.J. Moseley különböző előadásai a vidéki fejlődésről. Nincs tárgymutató.”

HORVÁTH, PAVEL: Poľnohospodárstvo na Slovensku v období rozkladu feudalizmu (Szlovákia mezőgazdasága a feudalizmus bomlása idején). – Hospodárské dějiny (Praha) 7. köt. 1981. 289–311.

1979. szeptemberében Prágában rendezett csehszlovák–jugoszláv történész tanácskozáson elhangzott előadás elsősorban Szlovákiának az összmagyarországi, ill. a monarchián belül végbemenő mezőgazdasági fejlődésben betöltött szerepét és jelentőségét vizsgálja a 18. század végétől a 19. század közepéig.

SEDLÁK, FRANTISEK: Názory na poddanskú otázkú a jej riešenie v druhej polovici 18. a na začiatku 19. storočia na Slovensku (A jobbágy-kérdésre és megoldására vonatkozó nézetek Szlovákiában a 18. század második felében és a 19. század elején) – Hospodárské dějiny (Praha) 7. köt. 1981. 339–363.

Prágában 1979. szeptemberében megtartott csehszlovák–jugoszláv történész tanácskozáson elhangzott beszámoló a jobbágy-kérdés megreformálására irányuló törekvéseket és nézeteket elemzi, főleg Hajnóczy, Berzeviczy és Kollár nézetei és véleménye alapján.

ŠPIESZ, ANTON: Mesto v hospodársko-sociálnom živote Slovenska v 18. storočí (Város a 18. századi Szlovákia gazdasági-társadalmi életében) – Hospodárské dějiny (Praha) 7. köt. 1981. 269–288.

A csehszlovák–jugoszláv történész tanácskozáson (Prága, 1979. szept.) elhangzott előadás a szlovák marxista történetírásnak a problémára vonatkozó legújabb kutatásainak eredményeit összegzi, s szerinte először közöl pontos adatokat az 1780 körüli szlovákiai városok és lakosságuk számára vonatkozóan.

KUČEROVÁ, KVETOSLAVA: Vzťah mesta a dediny na Slovensku v 18. storočí (A város és a falu viszonya a 18. századi Szlovákiában) – Hospodárské dějiny (Praha) 7. köt. 1981. 227–240.

Prágában 1979. őszén, a csehszlovák–jugoszláv történész tanácskozáson tartott beszámoló a szlovákiai város és vidék, ill. falu kölcsönös kapcsolatát vizsgálja, elsősorban a fejlődés sajátos vonásait veszi számba, s utal a probléma kutatásának néhány módszertani kérdésére is.

VOZÁR, JOZEF: Banská a priemyselná výroba na Slovensku v období prechodu od feudalizmu ku kapitalizmu (Bányászat és ipari termelés Szlovákiában a feudalizmusból a kapitalizmusba való átmenet időszakában). – Hospodárské dějiny (Praha) 7. köt. 1981. 147–152.

A csehszlovák–jugoszláv történész bizottság 13. ülésszakán (Prága, 1979. szept.) tartott előadás főleg a szlovákiai levéltárakban végzett kutatások alapján a bányászatnak és az ipari termelésnek főleg azokat a vonásait vizsgálja, amelyek jelentős szerepet játszottak a feudális termelési viszonyok aláadásában és megszűntetésében, valamint a kapitalista termelési viszonyok kialakulásában és fejlődésében.

MARSINA, RICHARD: Problémy a úlohy slovenských dejín v stredoveku (10. storočie – 1526). (A középkori szlovák történelem problémái és feladatai. A 19. századtól 1526-ig.) – Historický časopis (Bratislava) 30, 1982:1. 27–33.

A Szlovák Történelmi Társulat VIII. kongresszusán elhangzott hozzászólásában

Marsina a szlovák kora-középkor történetével foglalkozó szlovák marxista historiográfia 1976–1980 között elért eredményeit összegzi és értékeli, s a készülő új Szlovákia története szintézisének megírásával kapcsolatban a még megoldásra váró legfontosabb feladatot négy pontban foglalja össze: 1/ az új szintézis igényesebb formában – a magyar és a közép-európai összefüggéseket alaposan figyelembe véve kell elkészíteni; 2/ a szlovákok eredetének kérdését még részletesebben tisztázni; 3/ a kora-középkori források kiadatását rendszeressé tenni; 4/ a szlovák lakosság kontinuitásának kérdését vitathatatlan módon és véglegesen megoldani.

VOZÁR, JOZEF: Kl'účové otázky slovenských dejín v 16–18. storočí (A 16–18. századi szlovák történelem kulcs-kérdései). – Historický časopis (Bratislava) 30, 1982:1. 34–40.

A Szlovák Történelmi Társulat VIII. kongresszusán elhangzott referátum a 16–18. századi szlovák történelem problémáival foglalkozó történések eddigi kutatási eredményeiből kiindulva próbálja meg az új történeti szintézis megírását elősegítő megoldásra váró feladatokat felvázolni. Foglalkozik a szlovák nemzet története megírása etnikai-territoriális kérdéseivel, az uralkodó nemzet – e korszak vonatkozásában tehát a magyar nemzet – a szlovák nemzet történetében elfoglalt helyével, kiemelve, hogy a többnemzetiségű államok alaposabb vizsgálatot igényelnek: az uralkodó nemzet a maga hatalmi – uralkodó – funícióját a fejlődés mely fázisában és milyen formában gyakorolta, s ez az adott korszakban éppen melyik területen érvényesült leginkább. A felszólaló szerint az elkövetkezendő időben behatóan kell foglalkozni azzal a kérdéssel, hogy az új szintézis megírásánál a magyar történelem, vagy pedig a szlovák történelem keretéből kiindulva kell a problémákat megoldani? Ehhez tartozik az is, hogy milyen mértékben kell a magyar történelmet szlováknak tekinteni; a gazdaság történetén kívül (s a legkidolgozottabb területe a szlovák nemzeti történelemnek) a kulturális, ideológiai és politikai eseményeknek az eddigieknél sokkal nagyobb figyelmet kell szentelni, főleg a korszak sajátos problémáit illetően: a török expanziót, a reformációt, az ellenreformációt, a szlovák feudális nemzet, ill. a szlovák nemzeti tudat fejlődését, valamint a korabeli nemzetiségi viszonyok kérdését.

HALAGA, R. ONDREJ: K problematike najstaršich dějín Slovenska (Szlovákia legrégebb története kérdéséhez). – Historický časopis (Bratislava) 30. 1982:1. 85–87.

MARSINA, RICHARD: O diskusii k obdobiu staršieho feudalizmu (A korai feudalizmusról folytatott vitáról). – Historický časopis (Bratislava) 30. 1982:1. 177–178.

MATULA, VLADIMIR: Záver zo sekcie rozvitieho feudalizmu (A fejlett feudalizmus témájával foglalkozó szekció vitájától). Historický časopis (Bratislava) 30. 1982:1. 178–181.

BUTVIN, JOZEF: Záverečné slovo z obdobia zostreného národnostného útlaku, 1848–1918 (Az 1848–1918 közötti időben megnyilvánuló fokozott nemzetiségi elnyomásról folytatott vitán elhangzott zárszó). – Historický časopis (Bratislava) 30. 1982:1. 181–183.

JUCK, L'UBOMIR: K problematike pracovania dejín na Slovensku v stredoveku (A középkori szlovákiai városok története feldolgozásának kérdéséhez). – Historický časopis (Bratislava) 30, 1982:1. 83–85.

A Szlovák Történelmi Társulat VIII. kongresszusán előadott referátumhoz kapcsolódó hozzászólás szintén az eredmények felmérésével és a megoldásra váró feladatokkal foglalkozik.

ŽEMLIČKA, JOSEF: Konference „Národnostní slčzení měst na Slovensku za feudalizmu” („A városok nemzetiségi összetétele Szlovákiában a feudalizmusban” témára rendezett konferencia), Sztrecsény, 1981. június 9–12. – Československý časopis historický (Praha) 29, 1981:5. 800.

A konferencián elhangzott előadás, korreferátum cím-szerű bemutatása.

Konferencia o národnostnej štruktúre miest za feudalizmu v Žiline (A városok feudalizmus-kori nemzetiségi struktúrájáról Zsolnán rendezett konferencia), 1981. június 9–12. – Historický časopis (Bratislava) 30, 1982:2. 456–360.

Zsolna alapításának 600. évfordulója alkalmából rendezett konferencián elhangzott előadások, hozzászólások részletes bemutatása.

HALAGA, ONDREJ R.: Význam nadregionálnych trhov v ekonomike Slovenska v stredoveku (Az interregionális piacok jelentősége a középkori Szlovákia gazdaságában). – Historické štúdie (Bratislava) 25. köt. 1981. 151–174.

A cikk „A város és piac a feudalizmusban” témára (Bazin, 1977. június 2–3.) rendezett nemzetközi konferencián tartott előadás egy része, a középkori (11–13. századi) szlovákiai bel- és külpiaci viszonyokkal foglalkozik, de röviden érinti a koraközépkori piac néhány alapvető ismervét. Bőséges irodalom (szlovák és nemzetközi) kritikai feldolgozás alapján a középkori piac tipikus vonásainak összehasonlítására vállalkozott.

IV. Segédtudományok

Kronológia

VINCZE, EDIT S. és koll.: Új erők születése (A magyarországi munkásmozgalom történetének kronológiája a dualizmus és a két forradalom időszakában, 1868–1919. aug. 1.). Bp. 1979. Akadémiai K. 861.

Ism. P. Hapák. – Historický časopis (Bratislava) 29, 1981:4. 591–592.

Csak tartalmilag mutatja be a kötetet.

Könyvtárügy

SOPKO, J.: Stredoveké latinské kódexy v slovenských knižniciach (Stredoveké kódexy slovenskej proveniencie, I.). (Középkori latin kódexek a szlovák könyvtárakban. Szlovák eredetű középkori kódexek, I.), Martin, 1981. Matica slovenská, 304.

Ism.: Čičaj, V. – Historický časopis (Bratislava) 30, 1982:3. 164–166.

A szlovákiai könyvtárakban, levéltárakban és múzeumokban féltve őrzött kódexekről készült kötet, amely részletes áttekintést ad a szlovák eredetű középkori kódexekről, részletes tartalmi és kritikai bemutatása.

ZSÁMBOKI, L.: A selmeci műemlék-könyvtár.; uő: Die schemnitzer Gedenkbibliothek von Miskolc in Ungarn. Miskolc, 1976. 73., ill. 1978. 108.

Ism.: Vozár, J. – Historický časopis (Bratislava) 29, 1981:1. 151–153.

KÖRMENDY, K.: A Knauz-hagyaték kódextörredékei és az esztergomi egyház középkori könyvtárának sorsa. Bp. 1979. Akadémiai K. 149.

Ism.: J.S. – *Historický časopis* (Bratislava) 29, 1981:2. 300–301.

CSAPODI, CS.: Magyarország a bécsi Österreichische Nationalbibliothekban. Magyar Könyvszemle, 1979. 95. évf. 391–400.

Ism.: J.S. – *Historický časopis* (Bratislava) 29, 1981:2. 293–294.

Csak tartalmi áttekintés.

Emlékkönyvek, megemlékezések

RÁDAY PÁL (1677–1733). In: Előadások és tanulmányok születésének 300. évfordulójára. Bp. 1980. 462.

Ism.: Kazimír, Š. – *Historický časopis* (Bratislava) 30, 1982:5. 672–763.

A kötet rövid tartalmi bemutatása; a munkát a korszakkal foglalkozó történészek és szakemberek figyelmébe ajánlja, mivel a kötet egy olyan személy életével és működésével foglalkozik, akinek jelentős hatása volt Szlovákia politikai és kulturális fejlődésére.

Ünnepi tanulmányok Sinkovics István 70. születésnapjára. Bp. 1980. 437.

Ism.: J.K. – *Historický časopis* (Bratislava) 30, 1982:2. 354.

A tanulmánykötet rövid tartalomjegyzék-szerű bemutatása.

Jogtörténeti tanulmányok. (Emlékkönyv Csizmadia Andor hetvenedik születésnapjára.) Szerk.: ÁDÁM A., BENEDEK F., SZITA J., Pécs, 1980. 432.

Ism.: Potemra, M. – *Historický časopis* (Bratislava) 30, 1982:5. 744–746.

A tanulmánykötetben közölt tanulmányok részletes tartalmi összefoglalása.

HAPÁK, P. – KARPAT, J.: Kemény G. Gábor (1915–1981). – *Historický časopis* (Bratislava) 30, 1982:2. 368.

Életének és munkásságának rövid méltatása.

V. Általános történeti művek

BEREND T. IVÁN – RÁNKI GYÖRGY: East Central Europe in the 19th and 20th Centuries. (Bp. 1977. Akadémiai K. 161.)

Ism.: Kristof, Ladis K.D. – *Slavic Review* 40. 1981:1. 139–140.

A recenzens három könyvet ismertet ebben a cikkben, jelen művet egy, a román kommunista párttól Romániában megjelent tanulmányt, valamint Molnár Miklós (Svájc) *A Short History of the Hungarian Communist Party c.* könyvét. „A kötet állítólag laikusok számára készült, de akár az amerikai egyetemi hallgatók számára is írható volna. Olcsó paperback kiadásban minden bizonnyal szívesen oktatnának belőle történelmet vagy akár politikatudományt, mivel kitűnően pótol egy meglévő hézagot. A jelenkori történelemmel (kelet-európai) foglalkozó kurzusok időről időre megbuknak, mivel a diákok nem rendelkeznek elegendő háttérismeretekkel és az instruktoroknak nincs idejük illetve nincsenek meg a szükséges eszközeik ahhoz, hogy egy-két heti előadással a diákokat erről tájékoztassák. Ebben a rövid, szinte egységesen jól megírt kötetben, két ismert magyar gazdaságtörténész nyújt teljes képet a lengyelországi, a csehszlovákiai, a magyar, a román, a jugoszláv és a bolgár politikai, gazdasági és kulturális eseményekről 1848 és 1945 között. Az eseményeket természetesen nagyvonalakban tárgyalja, de az írók nagyszerűen ismerik a terület történelmét és tudják hogyan, és mit kell általánosítani ahhoz, hogy a történelem folyamatát érthetővé tegyék. Ezen túlmenően összehasonlításokat tesznek a különböző országok fejleményei között.

Nemzeti vagy egyéb elfogultság nem érezhető, kivéve talán ha Oroszországról, és különösen a Szovjetunióról van szó, és néhány tény és esemény mellett említés nélkül mentek el.”

Ism.: Sundhussen, Holm (München) – Südost-Forschungen, XL. 1981. 365–366.

A recenzius ismerteti a kötet tartalmát és csak lábjegyzetben utal néhány kisebb tartalmi kérdésekre és a tulajdonnevek és fogalmak átírásának problematikájára.

Várostörténeti tanulmányok

SPIRA, GYÖRGY – VÖRÖS, KÁROLY: Budapest története a Márciusi forradalomtól az őszirózsás forradalomig (Budapest története, vol. 4.) Bp. 1978. Akadémiai K.

Ism.: Barany, George (Univ. of Denver) – Slavic Review, 40. 1981:1. 137–138.

„Ez a nagy terjedelmű, szépen illusztrált könyv, része a neves régész, Gerevich László által szerkesztett több kötetes sorozatnak, amelynek célja, hogy áttekinthesse a magyar főváros területén létrejött emberi települések fejlődését az őskortól napjainkig. A szóbanforgó kötet, számszerint a sorozat negyedik kötete. A két kiváló magyar történész műve. ...

A kötet első nagy részét az 1848–49-es forradalom legkitűnőbb magyar ismerője, Spira György készítette, akinek a Széchenyi Istvánról 1974-ben készített monográfiája (A Hungarian Count in the Revolution of 1848) nagyszerű angol fordításban is rendelkezésünkre áll. Spira fejezete, ami a recenzió tárgyát képező mű bevezetőjeként szolgál, rövid összefoglalást nyújt az ez után következő tanulmányról, ami Pest lakosságának helyzetét elemzi a forradalom előtt és alatt, valamint a győztes osztrák hadsereg főparancsnokának, Haynau katonai diktatúrája alatt. ...

A könyv ezt követő három nagy fejezete egyenként kb. húsz-harminc évet tekint át. Ez Vörös Károly gondos munkája. ...

A könyvnek mind a négy fejezetét bibliográfiai hivatkozások bőséges listája egészíti ki. A tartalomjegyzék, valamint az illusztrációk listája angol és orosz nyelvű fordítással is kiegészül. Hasznos lett volna a munkát névmutatóval is kiegészíteni.”

VLACHOVIC, PAVOL: Hsopodárske a sociálne problémy miest v Panónii v 4–5. storočí (A 4–5. századi pannóniai városok gazdasági és társadalmi problémái). – Historický časopis (Bratislava) 30, 1982:3. 376–394.

A cikk a rendelkezésre álló igen gyér korabeli adat, főleg a régészeti ásatások eredményei, valamint Ammianus Marcellinus, antik szerző műve alapján az eddig alig feldolgozott kérdéskörrel foglalkozik: a pannóniai városok gazdasági és társadalmi fejlődéséről ad áttekintést a római birodalom politikai hanyatlása, bomlása, majd végleges széthullása idején. Bőven hivatkozik a korról foglalkozó magyar történelemre (főleg Mócsy A., Póczy K., Barkóczy L.) kutatásának eredményeire is.

GRANASZTÓI GYÖRGY: A középkori magyar város. Bp. 1980. Gondolat K. 276.

Ism.: Kazimír, Štefan. – Historický časopis (Bratislava) 30, 1982:3. 466–468.

A munkát fejezetek alapján tartalmilag tekinti át, s néhány fejezethez bíráló megjegyzést fűz. Véleménye szerint a 4. (s részben a 3.) fejezet címe nem egészen

fedti a tartalmat. A városok politikai súlyának alacsony volta a gazdasági gyengeség s később a gazdasági hanyatlás eredménye, ill. következménye; a recenzor szerint az 5. fejezetbe nehezen illeszkedik a lakosság számának alakulására vonatkozó rész, sőt ez nem is tartozik ide! Kifogásolja az objektív értékelés hiányát ebben a fejezetben. A belföldi áru-forgalom (piac, vásár) szervezeti oldalát a szerző eléggé hiányosan tárgyalja, pedig a magyar városok számára a belföldi kereskedelem mindig nagyobb jelentőségű volt a külkereskedelelemnél. Hiányolja a városok mai elnevezésének a feltüntetését, ill. a névmutatót. Egészében véve a munkát pozitívan értékeli és mint népszerűsítő munkát igen hasznosnak tekinti.

HORVÁTH, PAVEL – SEDLÁK, FRANTIŠEK: Zemepečnske mestá a mestečká a ich prínos pre feudalizmus (A szabad királyi városok és kisvárosok és hozzájárulásuk a szlovák nemzetiség fejlődéséhez a kései feudalizmusban). – *Historický časopis* (Bratislava) 29, 1981:6. 877–896.

A szerzők a szabad királyi városoknak a reformációt követő időben bekövetkezett gazdasági fellendülését, a városok szlovák jellegének, lakosság-összetételének alakulását, ill. ezeknek a városoknak a szlovák értelmiség kinevelésében, s a szlovák értelmiségnek a szlovák nemzeti mozgalomban és a szlovák nemzeti megújulásban betöltött szerepét vizsgálja az 1770-es évek végétől.

MARSINA, RICHARD: O národnostnej štruktúra stredovekých miest. (K 600. výročiu výsad pre žilinských Slovákov.) (A középkori városok nemzetiségi struktúrájáról. A zsolnai szlovákoknak adott privilégium 600. évfordulójára.) – *Historický časopis* (Bratislava) 29, 1981:5. 681–696.

A cikk bevezető része a szlovákiai – magyarországi városok nemzetiségi összetételének arculatát vázolja a 14. századtól a 15. század végéig, kiemelve, hogy a városi tanácsok vezető rétege főleg a gazdaságilag legerősebb német polgárok közül kerül ki (a bírói cím öröklődik). A szerző I. Lajos 1381-ben kibocsátott privilégiumának előzményeit és következményeit vizsgálja. Aláhúzza, hogy a szlovákoknak nyújtott kiváltság 1430-as évek elején nem igen érvényesült – okait külön elemzi –, csak az ezt követő évtizedekben került sor a városi tanácson belül a paritásos képviselet (a németek és a szlovákok részvételének a) megvalósítására, de ez is csak lassan és fokozatosan valósult meg. Viszont a 16. század végén a német elem – a szlovákok javára – szinte teljesen visszaszorult.

GRANASZTÓI GYÖRGY: Kassa társadalma (1549–1557) a korrespondencia-elemzés tükrében. In: Századok, 1980. 114. évf. 4. sz. 615–660.

Ism.: Š. Kazimir – *Historický časopis* (Bratislava) 29, 1981:4. 587–588.

A tanulmány részletes tartalmi bemutatása végén a recenzor megjegyzi, hogy a történelmi „összefüggések elemzésé”-nek a legmodernebb számítástechnikai eszközök alkalmazásával sem lehet valami szenzációs eredményt elérni, mert szerinte a történelmi jelenségeknek ilyen módszerrel történő vizsgálatát csak nagyobb történelmi korszakok kutatásánál lehet igazán eredményes.

DEMONET, MICHEL – GRANASZTÓI GYÖRGY: Une ville de Hongrie au milieu du XVIe siècle (analyse factorielle et modele social). (Egy magyar város a XVI. század közepén: faktorális analízis és társadalmi modell.) *Annales ESC* 37. 1982:3. 523–551.

A szerzők a faktorális analízist arra használják fel, hogy a Kassa városában 54 lakott házat sorra véve (ezt megkönnyíti a lakók ránk maradt névsora), bizonyos

gazdasági és demográfiai jelentőséget leírjanak. 1549 és 1557 között Kassa városában elsősorban felső- és középosztálybeli elemek laktak. A két réteg egyensúlyi helyzetét fejezi ki a jellegzetes polgári életstílus és a városi élet hermetikus zártsága, ami annyira jellemző a magyar feudalizmusra.

MAREČKOVÁ, MARIE: Majetková struktura samostatných žen v Bardějove v prvé polovine 17. století (A bártfai egyedülálló nők vagyoni struktúrája a 17. század első felében). – *Historický časopis* (Bratislava) 29, 1981:2. 244–258.

Az 1603, 1619, 1645-ös városi adókönyvek alapján – a történeti-statisztikai módszer segítségével – a szerző (számos táblázattal és kimutatással alátámasztva) a 3600–3900 lakosú, gazdaságilag stagnáló Bárfta helyzetének fokozatos romlásáról, az egyedülálló nők – akik a város szegény rétegeihez tartoztak – gazdasági, társadalmi és jogi helyzetéről tájékoztat.

KAZIMIR, ŠTEFAN: Mincovanie v Bratislave v období feudalizmu (A pozsonyi pénzverés a feudalizmus korszakában). – *Historický časopis* (Bratislava) 30, 1982:2. 250–271.

Eddig javarészt feldolgozatlan levéltári anyag, elsősorban a bécsi állami levéltárban végzett kutatások során feltárt adatok alapján a szerző áttekintést ad a pozsonyi pénzverés történetéről a 11. századtól a 18. század elejéig. Ezen belül azonban a legnagyobb figyelmet az eddig alig, vagy pedig egyáltalán fel nem dolgozott korszakra, a Mohács utáni évszázadok pozsonyi pénzverésének a történetére fordítja.

KOHŮTOVÁ, MÁRIA: K vývoju obyvateľstva na Záhori v prvej polovici 18. storočia (Adalék a lakosság számának gyarodásához a Záhori vidékén a 18. század első felében). – *Historické štúdie* (Bratislava) 26. köt. 1982. 111–129.

A szerző az 1715–1720 közötti állami összeírás adatai, valamint nyolc Nyitra megyei település anyakönyvi adatai (a 17. század végétől a 18. század közepéig – helyenként bizonyos évek kihagyva, vagy hiányos bejegyzések) alapján arra a megállapításra jut, hogy a rendelkezésére álló adatok alapos elemzése erősen megkérdőjelezi Acsádynak azt a megállapítását, hogy a 18. század első felében a lakosság száma jelentősen emelkedett, mert e Nyitra megyei adatok is az ellenkezőjét, vagy legalábbis a mérsékelt növekedést támasztják alá.

Jogtörténet

Csak tartalmi összefoglalást adnak:

GERICS, J.: Az universitas középkori jogtörténetéhez. In: Vasi Szemle, 1979. 33. 4. sz. 580–584.

Ism.: Karpat, Jozef. – *Historický časopis* (Bratislava) 30, 1982:3. 481.

CSIZMADIA, ANDOR: Jogi emlékek és hagyományok. (Esszék és tanulmányok.) Bp. 1981. 504.

Ism.: Potemra, M. – *Historický časopis* (Bratislava) 30, 1982:6. 888–890.

Jogtörténeti tanulmányok, 4. Bp. 1980. Közg. és Jogi K. 352.

Ism.: *Historický časopis* (Bratislava) 29, 1981:3. 440–441.

Csupán a kötet tartalomjegyzékét adja.

SZABÓ TERÉZ: The Unification and Differentiation in Socialist Criminal Justice. Bp. 1978. Akadémiai K.

Ism.: Smith, Gordon B. (Univ. of South Carolina) – Canadian American Slavic Studies 15. 1981:4. 616–617.

„... Bár a könyv több érdekes kérdést tárgyal, nem tartalmaz elemzést. A tanulmány potenciális értéke többnyire abban rejlik, hogy általánosítható a többi kelet-európai rendszerekre, ugyanakkor csak felszínes összehasonlításokra ad alkalmat. A tanulmány jórészt a magyar jogrend történeti és erősen technikai jellegű fejlődését mutatja be 1896-tól.

A könyv másik fogyatékosága az, hogy nem mutatja be teljességében a büntetőjogi rendszert. A három utolsó fejezet részleteiben és differenciáltan ismerteti az előzetes nyomozást, és a bírósági szakasz tényleges eljárását, ugyanakkor nem szentel figyelmet a büntetőeljárás további szakaszaira, az ítéletre, a fellebbezésre, a jogorvoslati kérdésekre, a feltételes szabadonbocsátásra és a mentesítésre. Bár a jog és az igazgatás kapcsolatának lényeges területeit érinti a tanulmány, mégsem oszlatja el az olvasó kételyeit a differenciált szocialista rendszerű büntetőjog terén megvalósított polgári jogok védelmével kapcsolatosan. Azok a szakemberek számára, akik a magyar és a kelet-európai jog technikai aspektusaiban érdekeltek, a tanulmány hasznos és örömmel fogadott adalék. Érdemei azonban kevésbé szembetűnőek azon szakemberek számára, akik széleskörű összehasonlító jogi illetve büntetőjogi megközelítésre számítanak.”

Eszmetörténeti tanulmányok

BĚLINA, PAVEL: Teoretické kořeny a státní praxe osvícenského absolutismu v habsburské monarchii (A felvilágosult abszolútizmus elméleti gyökerei és államgyakorlata a Habsburg Monarchiában). – Československý časopis historický (Praha) 29, 1981:6. 879–905.

A külön bevezető részt is tartalmazó tanulmány első része a felvilágosult abszolútizmus államtudományi és nemzetgazdasági koncepcióinak fejlődésével, a második rész pedig a felvilágosult abszolútizmus állami gyakorlatának alakulásával foglalkozik. A különálló befejező rész a tanulmány főbb következtetéseit összegzi.

CSÁKY, MORITZ: Von der Aufklärung zum Liberalismus: Studien zum Frühliberalismus in Ungarn (A felvilágosodástól a liberalizmusig: tanulmányok a magyarországi korai liberalizmusról). – Vienna, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1981.

Ism.: Spira, Tamás (Univ. of Prince Edward I.) The American Historical Review, 87. 1982:4. 1131–1132.

A recenzor másfél oldalon keresztül tartalmi ismertetést ad a műről. Véleménye szerint, bár a könyv jól megírt, és hasznos a szakemberek számára, a magyar reformkor történelme továbbra is feldolgozásra vár.

Ism.: Be. P. – Československý časopis historický (Praha) 30, 1982:5. 764.

A monográfiát, amely az 1795–1825 közötti időszakban vizsgálja a felvilágosodás és a korai liberalizmus problémáját Magyarországon, a recenzor pozitívan értékeli, még akkor is, ha a szerző által feltett fő kérdésre: „Kései felvilágosodás vagy korai liberalizmus?” nem kapjuk meg a választ.

MEZEY, L.: Deák-ság és Európa. (Irodalmi műveltségünk alapvetésének vázlat.) Bp. 1979. Akadémiai K. 282.

Ism.: Sopko, J. – *Historický časopis* (Bratislava) 30, 1982:5. 736–739.

A 11 fejezetből álló munka tartalmi ismertetésén túl a recenzor számos kritikai megjegyzést fűz a könyvhöz. A legértékesebbnek az első 4 fejezetet tekinti, viszont úgy látja, hogy sok az elnagyolt rész a munkában. Pl. a Nagymorva-birodalom történetét érintő bekezdéseket is, – a recenzor szerint – a szerző a kereszténység felvétele kérdésének elemzésénél teljesen figyelmen kívül hagyja a nagymorva hatást. Nem ismeri a témára vonatkozó legújabb cseh és szlovák régészeti és történeti kutatások eredményét. A munkát egészben véve pozitívan értékeli, de használatát csak bizonyos kritikai fenntartásokkal javasolja.

Nemzeti–nemzetiségi kérdés

A magyar nemzet fejlődése

NIEDERHAUSER, EMIL: Formovanie sa maďarského národa vo východo-európskych podmienkach (A magyar nemzet kialakulása a kelet-európai körülmények között). – *Historický časopis* (Bratislava) 29, 1981:2. 182–194.

A cikk a magyar nemzet fejlődése legfőbb ismérveit és tényezőit – a kelet-európai fejlődésben fellelhető analógiákat is figyelembe véve – veszi számba a 18. század végétől 1848-ig, vagyis az olyan nemzetek kialakulását vizsgálja, ahol a politikai, gazdasági stb. vezető szerep a feudális uralkodó osztály kezében volt; a szerző e folyamat politikai, nemzet-tudati, nyelvi stb. ismérveit, a soknemzetiségű Magyarország fejlődése sajátos vonásait tárgyalja.

ŠMERDA, MILAN: K tipologii národů habsburské monarchie v 1 polovině 19. století (Adalék a Habsburg Monarchia nemzeteinek tipológiájához a 19. század első felében). – *Hospodářské dějiny* (Praha) 7. köt. 1981. 31–43.

A szerző az újkori – az 1848-as forradalom előtti – nemzetek kialakulásának egyik alapvető vonását, nevezetesen a társadalom polgári átalakulásában játszott szerepét és eredményeit vizsgálja a Habsburg Birodalom nemzeteinek nyugati és keleti csoportja vonatkozásában. Részletesen kitér a magyar nemzet polgári átalakulásának kérdésére, főleg a nemzetek két csoportja között megnyilvánuló különbségek, eltérések okainak és következményeinek feltárására.

BAK, JÁNOS – BAK-GARA, ANNA: The Ideology of a „Millennial Constitution” in Hungary (A „milleniumi alkotmány” eszméje Magyarországon). – *East European Quarterly*, 15. 1981:3. 307–326.

A cikk a magyar „ezer éves alkotmány” eszméjének hátterét és politikai jelentőségét ismerteti.

Az MSzDP nemzetiségi politikája

KENDE, J.: A Magyarországi Szociáldemokrata Párt nemzetiségi politikája 1903–1919. Bp. 1978. Akadémiai K. 121.

Ism. Hapák, Pavel. – *Historický časopis* (Bratislava) 29, 1981:I. 130–132.

Fejezetenkénti részletes tartalmi ismertetés: a munkát egészében véve pozitívan értékeli és hasznosnak tartja a szlovák történészek számára is, de véleménye szerint a szerző túl kevés forrásanyagot használt fel, abból a rendelkezésére álló és felhasználható, hozzáférhető dokumentum-tömegeből, amellyel a magyarországi nem magyar szociáldemokrata mozgalomra vonatkozó következtetéseit jobban alá tudta volna támasztani.

Német nemzetiség Magyarországon

ÁCS, ZOLTÁN: Die Deutschen in Gyula im 18. Jahrhundert (A németek Gyulán a 18. században). – Südostdeutsches Archiv, 22–23. 1979–1980. 38–61.

A szerző a Gyulára települt németek jogi- és gazdálkodási viszonyait mutatja be a 18. század folyamán. Érinti a gazdasági asszimiláció és az életmód kérdéskörét is. Megvizsgálja továbbá, hogy a németeknek mennyire sikerült a soknyelvű, soknemzetiségű népességbe beilleszkedni.

STEINACKER, RUPRECHT: Betrachtungen zur Nationalen Assimilation des deutschen Bürgertums in Ungarn (Elmélkedések a német polgárság nemzeti asszimilációjáról Magyarországon). – Südost-deutsches Archiv, 22–23. 1979–1980. 62–89.

A német nemzetiség „elmagyarosodási” folyamata a 19. században, főképpen a városokban. A szerző számos, e kérdéskörrel kapcsolatos magyar forrásmunkára, statisztikára, tanulmányra hivatkozik.

KALMÁR, I. GYÖRGY: Szociáldemokrácia, nemzeti és nemzetiségi kérdés Magyarországon (1900–1914). Bp. 1976. Akadémiai K. 248.

Ism.: Spira, Thomas (Charlottetown, Canada) – Südost-Forschungen, XL. 1981. 374–376.

A cikk ismerteti a kötetben felvetett fontosabb kérdéseket. Hangsúlyozza, hogy alapos kutatómunka előzte meg a könyv megírását, amely értékes tanulmány egy nehéz és bonyolult témáról.

KÖVÁGÓ, LÁSZLÓ: Kisebbség – nemzetiség. Bp. 1977. Kossuth K. 157.

Ism.: Révész László. – Ungarn-Jahrbuch, 11. 1980–1981. 209–210.

„A második világháború után a nagyhatalmak a kisebbség – védelem ellen voltak; Kővágó az USA és Anglia szemére veti, hogy a kisebbség-védelem helyett az asszimilációért szálltak síkra... Említeni kellett volna, hogy az 1966-ban az ENSZ által elfogadott fakultatív jegyzőkönyvet – a Nemzetközi Szerződésekkel összefüggésben – egyetlen szocialista állam sem írta alá, éppen a külföldi beavatkozás veszélye miatt. A kisebbségi jogok megsértése esetén ugyanis a kisebbségeknek joguk lenne az illetékes ENSZ-szervezethez fordulni.”

Révész szerint a Szovjetunió nemzetiségi politikájáról nem nyújtott teljes képet.

SCHÖDL, GÜNTER: Varianten deutscher Nationalpolitik vor 1918. Zur politischen Organisation und Programmbildung deutscher Minderheiten in Ost- und Südosteuropa (A német nemzeti politika változatai 1918 előtt. A német kisebbségek politikai szervezeteihez és programjuk kialakulásához Kelet- és Délkelet-Európában). – Südostdeutsches Archiv, 22–23. 1979–1980. 104–127.

A szerző megvilágítja: 1/ bismarcki-vilmosi; 2/ nemzeti-liberális; 3/ „Népi” – „alldeutsch”; 4/ német-nemzeti; 5/ Schönerer-féle allddeutsch; 6/ „Schutzvereine” politika keletkezése körülményeit, funkcióit, programját, fő politikai-ideológiái jellemzőit. Érinti a magyarországi német nemzetiséget is.

KOLEJKA, JOSEF: Národnostní otázky v rakouské monarchii v období „jara národů”. I. Postavení a cíle hnutí německých Rakušanů a Mad'arů (A nemzetiségi kérdés az osztrák monarchiában a „népek tavasza” idején: I. A német

osztrákok és magyarok mozgalmának helyzete és célja). – *Casopis Matice moravské* (Brno) 100. 1981:1–2. 77–100.

A tanulmány az osztrák németek és a magyarok mozgalmának politikai programját a nemzetiségi viszonyok alakulásának, ill. a nemzetiségi mozgalmak céljainak szemszögéből vizsgálja 1848 márciusa és júniusa között; a cikk befejező – harmadik – része a magyarországi események, a magyar liberálisok és radikálisok politikai programját és célját elemzi.

SEEWANN, GERHARD: *Das Ungarndeutschtum der Zwischenkriegszeit im Spiegel der internationalen Nachkriegsliteratur (A magyarországi németiség a két világháború között a háború utáni nemzetközi irodalom tükrében)*. – *Südostdeutsches Archiv*, 22–23. 1979–1980. 128–151.

A szerző a magyarországi német nemzetiség 1919 és 1941 közötti helyzetét mutatja be, megjelent könyvek, monográfiák, tanulmányok alapján. Számos magyar dokumentumkötetre, összefoglaló műre utal. A hazai szerzők közül Tilkovszky-ra hivatkozik a legtöbbször.

TILKOVSZKY, L.: *Ungarn und die deutsche „Volksgruppenpolitik“ 1938–1945*. Bp. 1981. Akadémiai K. 368.

Ism.: V. La. – *Československý časopis historický* (Praha) 31, 1983:1. 126.

A munka néhány mondatban való bemutatása.

Szlovák nemzeti tudat alakulása

KUBINYI, ANDRÁS: *Národnostné pomery miest centrálneho Ukorska v stredoveku (A központi Magyarország városai nemzetiségi viszonyai a középkorban)*. – *Historický časopis* (Bratislava) 1982:6. 847–858.

A cikk az Esztergom, Székesfehérvár és Buda által körülhatárolt háromszög, ill. Pécs és Szeged környéke városai nemzetiségi összetételét vizsgálja a 12. század végétől 1439-ig.

HALAGA, ONDREJ R.: *Vývoj jazykovo-národnostnej štruktúry Košice (Kassa nyelvi-nemzetiségi struktúrájának fejlődése)*. – *Historický časopis* (Bratislava) 30, 1982:4. 588–604.

A cikk a város lakosságának nyelvi és nemzetiségi összetételét a 13. századtól a 19. század közepéig vizsgálja, s a fejtegetések olvastán az a benyomása támad az olvasónak, hogy a flamandok és a szászok által alapított Kassán a szlovák nemzetiség mindig többségben volt.

VYVÍJALOVÁ, MÁRIA: *Formovanie ideológie národnej rovnoprávnosti Slovákov v 18. storočí (A szlovákok nemzeti egyenjogúsága ideológiájának kialakulása a 18. században)*. – *Historický časopis* (Bratislava) 29. 1981:3. 373–403.

A szerző Bél Mátyásnak 1722-ben megjelent munkái és az 1723-as magyar országgyűlés idején írott „*Murices... Sive Apologia*” című műve, valamint A.F. Kollárnak 1764-ben és 1783-ban kiadott jogi munkái alapján elsősorban a művek ideológiai koncepcióját vizsgálja; Bél és Kollár a szlovák nemzet – náción – kérdésével genetikai és földrajzi értelemben foglalkozik, s a nemzet alapvető ismérvei közül elsősorban a közös terület, a közös nyelv, a történeti hagyományok és az államiság kérdése közös volta szükségességét hangsúlyozzák. A tanulmány a két szerzőnek a szlovák nemzeti tudat és eszme kialakulásában játszott szerepét és jelentőségét a

18. századi Magyarország történelmi valóságába – politikai, gazdasági, társadalmi, kulturális körülményeibe – ágyazva próbálja meghatározni.

POTEMRA, MICHAL Rozvoj spoločenského myslenia na Slovensku na začiatku 20. storočia (A társadalmi gondolkodás fejlődése a 20. század eleji Szlovákiában). – *Historický časopis* (Bratislava) 29, 1981:3. 329–372.

A tanulmány főleg a korabeli munkás sajtó alapján ad keresztmetszetet a 20. század első két évtizede – 1918-ig – szlovákiai társadalmi gondolkodás alakulásáról, nemzeti vonásairól (külön kitérve a munkásosztály és a nemesi rétegek, valamint a burzsoázia eszmei és ideológiai arculatának formálódására), politikai céljairól. Mindezt a 20. század eleji általános filozófiai, politikai és tudományos világnézeti fejlődéssel, valamint a magyar uralkodó osztályok ideológiai és gyakorlati politikája ellen folytatott küzdelmével való szoros összefüggésben vizsgálja.

A nemzeti tudat alakulása a románoknál

MUSAT, MIRCEA – TĂNĂSEȘCU, FLORIAN: Straveche Dacie – pamînt românesc generos (Az ősi Dácia – nagyszerű román föld). – *Anale de istorie*, 1982. 4. nr. 58–71. (Bukarest).

A román nép a régészeti források szerint is a 4–10. század között – Maros megyében pl. 54 falusi és városi helység volt található – és a barbárok visszavonulása után folytatta állami életét. Függetlenségüket ismét az „ázsiai eredetű” magyarok kezdték veszélyeztetni, a románok békére törekvő politikájával mit sem törődve, Erdély meghódítására törekedtek. Ennek ellenére – itt a magyar történetírókat idézi – Erdély sohasem tartozott Magyarországhoz, két orszárolt volt szó. Voltak és vannak azonban olyan magyar történészek, mint KRISTÓ GYULA, BARTA GÁBOR, akik tagadják ezt, a dáko-római kontinuitással egyetemben.

GIURESCU, D.C.: Romani in istoria Europe (A románok Európa történetében). – *Magazin Istoric*, 1983:2. 4–9. (Bukarest).

Három írott forrás tesz említést a románok erdélyi jelenlétéről a 10. században: a Kievi orosz krónika, Anonymus és Moise Kertogh örmény forrása. Az 1350–60-as években Európában olyan mozgás indult meg, amely arra irányult, hogy egyik ország a másik rovására terjeszkedjen. Elmôndható ez a középkori Magyarországól is. Annak ellenére, hogy az önálló román államalakulatok számára a magyar hódító politika létező valóság volt, meg tudták őrizni politikai kontinuitásukat.

POPESCU-PUTURI, ION: Rădăcinile istorice ale luptei împotriva dominației naziste (A náci uralom elleni harc történelmi gyökerei). – *Anale de istorie*, 1982:4. 38–58. (Bukarest).

A román nép, amely már a római hódítást követően hozzákezdett állami léte helyreállításához, a 12. századtól lényegében állandó harcot folytatott függetlensége megőrzéséért. Ezt különösen három hatalom fenyegette: a magyarok, a törökök, majd a németek. A román proletariátus, mint a 18. század gazdasági-társadalmi és politikai valóságának terméke, magáévá tette a függetlenség eszméjét és fokozatosan az érte folytatott harc vezetője lett az országban.

PAIUSAN, RADU: Lupta socială și națională a românilor bătăniei împotriva dualismului austro-ungar în anii primului război mondial (A bánáti románok

társadalmi és nemzeti harca az Osztrák–Magyar Monarchia ellen az első világháború idején). – *Revista de istorie*, 1982:1. 35–55. (Bukarest).

A behívott román katonák Romániába való szökésétől, a tényleges politikai szervekedésig Bánátban is bebizonyosodott, hogy az összes románok egységéért folytatott harc, a nép jogos igénye. Új levéltári források teszik színvonalassá az érvelést.

HITCHINS, KEITH: *The Nationality Problem in Hungary: István Tisza and the Rumanian National Party, 1910–1914.* (Nemzetiségi probléma Magyarországon: Tisza István és a Román Nemzeti Párt, 1910–1914.) – *The Journal of Modern History*, 53. 1981:4. 619–651.

A cikk Tisza István a román vezetőkkel kezdeményezett tárgyalásairól és nemzetiségi politikájáról szól.

Gazdaságtörténeti művek

GONTA, ALEXANDRU: *Marfuri și negustori în Transilvanie în secolele XIV–XV.* (Moldvai áruk és kereskedők Erdélyben a XIV–XV. században). – *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie. A.D. Xenopol*. 1982. 525–529. (Iasi).

Rodna. Beszterce és Brassó által kibocsájtott jegyzékekből is kitűnik Moldova és Erdély számottevő kereskedelmi kapcsolata. Az elsőként 1211-ben, II. András magyar király által kibocsájtott forrás már utal erre. A 15. században megsokasodnak a moldvai és erdélyi fejedelem által kiadott kiváltságlevelek és jegyzékek száma. A szerző mindebből azt a következtetést vonja le, hogy az egykori Dácia területén létrejött három fejedelemség között sohasem volt éles a határ.

MAGYARI ANDRÁS: *Unele aspecte ale politicii economice a autorităților Habsburgice în Transilvania la sfârșitul sec. al XVII-lea.* (A Habsburgok gazdaságpolitikájának bizonyos szempontjai a XVII. század végén Erdélyben). – *Studia Univ. Babeș-Bolyai*, 1981:1. 26–35. (Kolozsvár).

A Diploma Leopoldina ismertetése. A mezőgazdasági termelés 50 százalékos növekedése mellett a következőkben foglalja össze a szerző az udvar szándékait: 1. törekvés arra, hogy Erdélyt a birodalom részévé tegye, 2. merkantilista gazdaságpolitika bevezetése, 3. a parasztság terheinek növelése. Ennek természetes velejárója a parasztság ellenállásának növekedése.

TRÓCSÁNYI ZSOLT: *Dignitärandel und Beamtenintelligenz der Regierungsbehörden im Siebenbürgen des 16–17. Jahrhunderts.* Bp. 1980. Akadémiai K. 250°.

Ism.: *Pnk. J. – Československý časopis historický* (Praha) 30, 1982:5. 762.

A tanulmány rövid tartalmi áttekintése után megjegyzi, hogy a munka értékét emeli az a tény, hogy a címben feltüntetett kérdéskör alapos elemzésén túl sokoldalú képet kapunk a korabeli Erdély gazdasági-társadalmi és politikai struktúrájáról is s ez igen hasznos a Közép- és Kelet-Európa történetével foglalkozó más történészek számára is.

ZIMÁNYI VERA: *Gazdasági és társadalmi fejlődés Moháctól a 16. század végéig.* Századok, 1980. 114. évf. 4. sz. 511–574.

Ism.: *Š.K. – Historický časopis* (Bratislava) 29, 1981:3. 442–444.

A tanulmány részletes tartalmi bemutatása, számos bíráló megjegyzéssel. A recen-

zor szerint a szerző túlbecsüli a magyarországi gazdaság határain kívül érvényesülő hatások jelentőségét (pl. a Fuggerek hatása); helytelen, hogy a 16. századot a magyarországi agrárkonjunktúra korszakának tekinti (ezt az állítását meggyőző érvekkel nem támasztja alá), túl nagy jelentőséget tulajdonít a 16. századi magyarországi külkereskedelemnek, s a felépítmény-jelenségeket (főleg jogi felépítményt) figyelmen kívül hagyja. A városok fejlődésének vizsgálatánál a helyi tényezők hatását alig veszi figyelembe, s ebben a tekintetben elsősorban az áremelkedések szerepét követi nyomon, ebben a vonatkozásban a textilipar fejlődését is túlértékeli. A recenzor szerint a szerzőnek csak részben sikerült a 16. századi magyarországi gazdasági és társadalmi fejlődés alapvető kérdéseire kielégítő választ adni, mivel a tényleges helyzetet jórészt figyelmen kívül hagyta.

RĂDUTIU, A.: *Instituțiile sătești din țările române în sec. al XVIII-lea (Falusi intézmények a román területeken a XVIII. században)*. – Studia Univ. Babeș-Bolyai (Kolozsvár), 1981:1. 35–47.

A barcasági, bánáti, fogarasi, moldvai, havasalföldi és az erdélyi agrárviszonyok összehasonlító elemzése.

WELLMANN IMRE: *A magyar mezőgazdaság a XVIII. században*. Bp. 1979. Akadémiai K. 194.

Ism.: Š.K. – *Historický časopis (Bratislava)* 29, 1981:3. 442.

Néhány mondatos tartalmi összefoglalás. A recenzor szerint a 18. századi magyarországi mezőgazdaságra vonatkozó ismereteket tartalmazza.

BEREND (T. IVÁN) – RÁNKI (GYÖRGY): *Underdevelopment and Economic Growth. Studies in Hungarian Social and Economic History*. Bp. 1979. Akadémiai K. 299.

Ism.: N. Kiss István – Vári András. – *Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung*, 89. 1982:3–4. 416–418.

Tartalmi ismertetés.

BEREND, IVÁN – RÁNKI, GYÖRGY: *Underdevelopment and Economic Growth. Studies in Hungarian Social and Economic History*. Bp. 1979. Akadémiai K.

Ism.: Deák, István. (Columbia Univ.) – *Canadian–American Slavic Studies*, 15. 1981:4. 613–614.

„Az ismert magyar szerzőpáros, Berend Iván, a budapesti Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemről és Ránki György, a MTA Történettudományi Intézetéből ismét egy olyan alkotással gazdagít bennünket, ami a kelet-európai gazdaságtörténet legjavának minősül. ...

A két szerző harminc éve dolgozik együtt, és több tucat monográfiát ill. tanulmányt adtak ki. Mégis figyelemreméltó különbség van kettejük között, intellektuális érdeklődésüket, tudományos céljukat és a magyar életben elfoglalt helyüket illetően. Berend, az elméleti szakember, elsősorban a metodológiára, a gazdasági tervezésre és országának jelenlegi gazdasági feladatainak megoldására fektet hangsúlyt. Ránki, a történész, a múlttal foglalkozik, de mindenkor nyitott szemmel tekint a jelenre. Kettejük közös tanulmányai, melyek legjobbjai szerepelnek az ismertetett műben, változatlanul óriási levéltári kutatásról tanúskodnak, és olyan fontos témákat érintenek, mint a nemzeti jövedelem és a tőkefelhalmozás Magyarországon az 1867-es kiegyezés és az I. világháború közötti időszakban, vagy

a gazdasági fejlődés és a középosztály nacionalizmusának kifejlődése közötti kapcsolat; a két világháború közötti magyar társadalom túlzott rétegződése; valamint Magyarország, mint 'a német hadigazdaság kiszolgálója' a második világháborúban."

Az 1945 utáni időszakkal kapcsolatos tanulmányok a legkevésbé egységesek, inkább elméleti jellegűek és nem törekednek a teljességre. Mint ahogyan ez különálló tanulmányok esetében elkerülhetetlen, időnként ismétlésekre kerül sor, vagy átfedésekre, sőt egy-két ellentmondásra is. Például a szerzők együttesen arról tájékoztatnak bennünket, hogy az I. világháború előtt „az osztrák–magyar közös piac... visszahúzó erőt” képviselt az iparosításban (84–95.), ugyanakkor Ránki György később arról biztosítja az olvasót, hogy „Magyarország tagadhatatlanul jelentős elmaradottsága, amely a háború előtti időszakra is jellemző volt, nem tulajdonítható alapjában véve az Osztrák–Magyar Monarchiának, a közös vámterületnek...” (109.). Igaz, hogy a szerzők következetesen a „megmerevedett társadalmi és politikai szerkezetre” illetve a „feudalizmus maradványaira” hivatkoznak, mint a gazdasági fejlődés alapvető akadályaira. Az is igaz, hogy a nagy vámterület és a relatíve elmaradott ország szoros kapcsolata egy fejlettebb országgal (más szavakkal Magyarország Ausztriával fennálló viszonya), illetve az ehhez kapcsolódó előnyök és hátrányok végtelen és látszólag reménytelen tudományos vita tárgyát képezik. De ugyanakkor a „megmerevedett társadalmi szerkezettel” kapcsolatos érvelés egyáltalán nem kielégítő. A szerzők újra és újra hangsúlyozzák, hogy Magyarország rendkívüli fejlődésen ment keresztül 1867 és 1914 között. Ha ez igaz, akkor miért kell arról beszélni, hogy a nemesség akadályozta a fejlődés útját? És vajon valószínűsíthető-e az, hogy még gyorsabb lett volna a fejlődés, amennyiben az uralkodó nemesség politikailag és társadalmilag félreállt volna? Végülis éppen az erős központi kormány és a tekintélyi elven alapuló társadalmi rend az, amely a kapitalista fejlődést lehetővé tette."

„A szerzők célja az, hogy megvilágítsák a gazdaságilag elmaradott európai területek kései fejlődésének okait, Magyarország eseti példáján keresztül. Ebben a vonatkozásban bámulatos eredményt értek el. A két szerző pontosan megvilágítja előttünk Nyugat- ill. Kelet-Európa kölcsönhatását, azt, hogy a nyugati iparosodás hogyan hozta magával a keleti agrárforradalmat, és hogyan ösztökölte az európai piacok növekvő szükségleteinek kielégítése a nyugati kormányokat és társaságokat a keleti iparfejlesztés támogatására... Sajnos a lebilincselő tanulmánygyűjteményt nem egészíti ki bibliográfia vagy tárgymutató, de a lábjegyzetek igen alaposak, és a szöveg olyan gazdag tájékoztatást ad, ill. bepillantást enged, aminek jelentőségét az ismertetésben épphogy csak érzékeltetni állt módomban."

Ism.: Hitchins, Keith (Urbana, Illinois). – *Historische Zeitschrift*, 232. 1981:3. 636–640.

„A gyűjtemény 16 tanulmányból áll, amelyeket eredetileg 1957 és 1977 között magyarul publikáltak és amelyeket most jó angol fordításban egy szélesebb olvasóközönség számára tettek hozzáférhetővé. A könyv nemcsak új ismereteket és eredeti interpretációkat közvetít a magyar társadalom- és gazdaságtörténet tárgyköréből, hanem bepillantást enged a jelenlegi magyar történettudomány fő kutatási területeibe és módszereibe."

A továbbiakban a tanulmányok rövid tartalmi ismertetése következik. „A kötet két izgalmas esszével zárul, annak a felfogásnak a védőbeszédeivel, hogy sem a jelen, sem a jövő nem oldható meg a múltból.”

EVANS, R.J.W.: *The Making of the Habsburg Monarchy 1550–1700. An Interpretation*, Oxford, 1979. XXIV + 531.

Ism.: J.Po. – *Československý časopis historický* (Praha) 29, 1981:5. 771.

A három részre osztott monográfia – elsősorban O. Redlich osztrák történész-szel polemizál – a Habsburg birodalom kialakulása és fejlődése politikai történetét dolgozza fel; gazdasági és társadalmi jelenségekre igen kis figyelmet fordít – legalábbis ez a recenzor véleménye. Nem ismeri a problémára vonatkozó cseh és magyar történészek munkáit sem.

PETROVIĆ, NIKOLA: *O ključovom významu dopravy k dosažení uspechu v merkantilistické politice ve středním Podunají* (A közlekedés kulcsfontossága a merkantilista politika sikereiben a Közép-Duna mentén). – *Hospodářské dějiny* (Praha) 7. köt. 1981. 45–60.

A cikk az Al-Duna – főleg Bácska, Bánát – vidéke gabonatermő területeinek a birodalom nyugati vidékeivel való összeköttetésének megteremtésére irányuló bécsi kormánytörekvésekről számol be, mivel e területek közlekedésének – olcsó közlekedés – kiépítése a 18. század folyamán az osztrák gazdaságpolitika egyik célja volt. Elsősorban a Duna-Tisza csatorna kiépítésének a kérdését dolgozza fel, részletesen foglalkozik a magyar Kiss-fivérek csatorna tervével is.

GERGELY, O.: *Spišské hospodárske spolky* (Szepesi gazdasági egyesületek). In: *Agrikultura*, 1981. 55–118.

Ism.: *Vadkertyová, K.* – *Historický časopis* (Bratislava) 30, 1982:6. 94–905.

A tanulmány – amely az 1848–1918 közötti gazdasági egyesületek történetét dolgozza fel – tartalmi bemutatása.

POGÁNY MÁRIA: *Vállalkozók, mérnökök, munkások a magyar vasútépítés hőskorában (1845–1874). Értekezések a történeti tudományok köréből*, 90. sz. Bp. 1980. Akadémiai K. 170.

Ism.: –vá–. – *Historický časopis* (Bratislava) 30, 1982:2. 347–348.

A munka részletes tartalmi bemutatása, pozitív értékelése, a szlovák történészek számára főleg a szlovákiai vasútépítés történetével foglalkozó részeket tartja hasznosnak.

VARGA, L.: *Ipartámogatás a dualizmus korában*. In: *Történelmi Szemle*, 1980. 2. sz. 189–206.

Ism.: –vá–. – *Historický časopis* (Bratislava) 30, 1982:2. 346–347.

Csak a cikk rövid tartalmi összefoglalását adja.

VADKERTYOVÁ, KATARINA: *Rozvoj hlavných odvetví poľnohospodárskeho priemyslu na Slovensku v rokoch 1848–1918* (A mezőgazdasági ipar fejlődése Szlovákiában 1848–1918 között). – *Hospodářské dějiny* 1982. 9. köt. 65–134.

Főleg eddigi munkálatai, valamint a MOL-ban, a Magyar Mezőgazdasági Múzeum levéltárában, ill. a szlovákiai levéltárakban, a témára vonatkozó korabeli sajtó és irodalom, valamint a két világháború közötti szlovákiai és magyarországi irodalom alapján a szerző a mezőgazdaság modernizálásának folyamatát kíséri figyelem-

mel, s elsősorban a szlovákiai mezőgazdasági ipar három alapvető ágazatáról: a cukor-, a malom- és a szeszipar fejlődéséről ad részletes elemzést.

SÁNDOR, PÁL: Besonderheiten der ungarischen Agrarentwicklung in neuerer Zeit (A magyar agrárfejlődés sajátosságai az utóbbi időszakban). A magyar mezőgazdaság a XIX–XX. században, 1849–1949. (Szerk.: Gunst Péter – Hoffmann Tamás.) Agrártörténeti Tanulmányok, 4. Bp. 1976. Akadémiai K.

Ism.: Jahrbuch für Wirtschaftsgeschichte, 1980. IV. 99–104.

„Hiányzik egy bevezető arról, hogy a tanulmányok milyen szempontok szerint és milyen módszerrel dolgozták fel az anyagot. Egy tízsoros, túl rövid bevezetőben az olvasót csupán arról tájékoztatják, hogy a tanulmányok nem elsősorban szerzőik egyéni kutatásait tükrözik, hanem az eddigi kutatások eredményeit foglalják össze. Valójában azonban ennél kevesebbet nyújtanak. A tanulmánykötet nem ad áttekintést a magyar mezőgazdaság egy évszázadáról, ahogyan a cím igéri. Inkább csak összefoglalja a mezőgazdasági termelési folyamat változásait. Ezen túlmenően még kronologikus hiányokat is felmutat. Így kimarad a Tanácsköztársaság agrárpolitikája és a magyar mezőgazdaság helyzete az első és a második világháború alatt. Ezért a mű tematikailag és szerkezetileg diszharmonikus. Tematikus határai között azonban magas színvonalú.”

GAÁL, L. – GUNST, P.: Animal Husbandry in Hungary in the 19th and 20th Centuries. Bp. 1977. Akadémiai K.

Ism.: Völgyes, Ivan (Univ. of Nebraska-Lincoln). – Canadian–American Slavic Studies 15. 1981.4. 614–615.

„Ez a magyar állattenyésztés fejlődésével foglalkozó terjedelmes kötet egy olyan nagy tudományos jelentőséggel bíró tanulmány, amelynek fő célja a magyar államban az állattenyésztés terén megvalósított fejlesztés különböző formáinak a bemutatása. A könyv címe félrevezető. Az első fejezeten kívül, ami az I. világháború előtti mezőgazdasággal foglalkozik, és az utolsó két fejezetet is leszámítva, amelyek a II. világháború alatti, illetve az 1945 és 1970 közötti magyar mezőgazdaságot mutatják be, a kötet egésze, kb. 325 oldal, a két világháború közötti állattenyésztéssel foglalkozik. ...

A kötet mindenre kiterjedő kutatásokon alapuló jól megtervezett mű, amely nagy jelentőségű a magyar mezőgazdaság általános fejlődésével foglalkozó szakemberek számára, és mint ilyen nagyszerű forrásmunka. Technikai jellegénél és meglehetősen szűk profiljánál fogva a könyv általában mentes a felesleges, ideológiai ihletetű zsgantól, és általában jó az angol fordítása. Bár egy ilyen szűk karakterületet érintő vizsgálódásból nemigen lehet általánosítani, a szakemberek minden bizonnyal könyvtáraikban szeretnék majd tudni ezt a könyvet, ami egyike az angol nyelven ritkán megjelenő, a magyar állattenyésztés fejlődésével foglalkozó tudományos tanulmányoknak. Mint ilyen, a könyv felbecsülhetetlen értékű útmutató ebben a meglehetősen periférikus témakörben.”

DOMBRÁDY, LÓRÁND: A magyar gazdaság és hadfelszerelés 1938–1944. Bp. 1981. Akadémiai K. 292.

Ism.: Szöllösi, Dagmar. – Zeitschrift für Geschichtswissenschaft, 30. 1982.4. 380–381.

A könyv tartalmának néhány soros összefoglalása.

MARK, GREGORY A.: Hungarian Consumers and the New Economic Me-

chanism (Magyar fogyasztók és az új gazdasági mechanizmus). – East European Quarterly, 16. 1982:1. 87–104.

A cikk az 1968-as magyar gazdasági mechanizmus mai gyakorlatának buktatóira mutat rá.

ROESLER, JÖRG: Die Wiederherstellung der Volkswirtschaft in den europäischen Volksdemokratien. Ein Forschungsbericht zu ökonomischen Problemen der Nachkriegsentwicklung (A népgazdaság helyreállítása az európai népi demokráciákban. Kutatási beszámoló a háború utáni fejlődés gazdasági problémáiról). – Jahrbuch für Geschichte der sozialistischen Länder Europas 26, 1982:1. 113–132.

A szerző tanulmányában kísérletet tesz a címben vázolt téma jelenlegi kutatási helyzetének felvázolására. A cikk végén összefoglalásul megállapítja, hogy a szocialista országok történései, közgazdasági szakemberei jelentős lépést tettek előre e periódus megismerésére, de kutatási hiányosságok is vannak, hiányzik pl. az új-jáépítés lényegének komplex ábrázolása. Magyarország vonatkozásában utal több Berend–Ránki könyvre, Niederhauser, Huszár, Szakács, Jánossy, Hetényi könyvre, cikkeire.

KAZIMIR, ŠTEFAN: Malokarpatské vinohradníctvo do konca 18. storočia (A Kis-Kárpátok vidékének szőlőtermesztése a 18. század végéig). – Historické štúdie (Bratislava) 25. köt. 1981. 115–150.

A tanulmány a mai Délnyugat-Szlovákia területén kialakult és fejlődő szőlőtermesztést a 13. századtól követi figyelemmel, s elsősorban a probléma gazdaságtársadalmi vonatkozásait és azokat a területeket vizsgálja, amelyek a természetesség és minőségi színvonalra tekintetében a legjelentősebbek voltak.

KAZIMIR, ŠTEFAN: Vývoz vína z malokarpatskej vinohradníckej oblasti od 13. až do polovice 18. storočia (A Kis-Kárpát vidéki szőlőtermelő terület borkivitele a 13. századtól a 18. század közeépig). – Historický časopis (Bratislava), 29. 1981:5. 719–734.

A szerző áttekintést ad a szőlőművelés, a bortermelés és a borkereskedelem fejlődéséről s a terület gazdasági fejlődésében játszott szerepéről. A bel- és külföldi (Szilézia, Morvaország, Csehország, Lengyelország, egy ideig még Bécs felé is) irányuló borkereskedelem fő lebonyolítója és hasznélvezője a polgárság volt. A terület borkivitele a 14. század közepétől fokozatosan növekedett, de rohamos fellendülést és csúcspontot a 16–17. században ért el (Magyarország török megszállása után). Ekkor főleg a külföldre szállított borkivitel virágzott; a kedvezőtlen hatások a 17. század végén és a 18. század elején kezdték éreztetni hatásukat, s a 18. század első évtizedei már a hanyatlás időszakát jelentették (ebben jelentős szerepe volt a porosz vámpolitikának is).

VI. Magyarország története

PAMLÉNYI, ERVIN (ed.): A History of Hungary (Magyarország története). London, Collet's 1975.

Ism.: Sugar, Peter F. (Univ. of Washington). – Austrian History Yearbook XV–XVI. 1979–1980. 387–388.

„A kötet, amely a magyar nép történetét ismerteti, annak eredetétől kezdve 1962-ig, a ma élő legjobb magyar történészek közül hétnek a munkája. Vala-

mennyien olyan szakterületet dolgoztak fel, amelyen már évek óta kutatásokat folytattak. Mind a hét szerző megérdemelt nemzetközi nevet szerzett korábbi munkáiért, többen közülük vendégprofesszorként tanítottak Magyarországon kívül, többek között az Egyesült Államokban is. Ezek a tények már önmagukban is érdekessé teszik a kötetet mindazok számára, akiket a magyar történelem érdekel.

Az A History of Hungary értékét emeli a szokásosnál jobb fordítás, a hasznos index, a sok jó történelmi térkép és kitűnő illusztráció, és egy olyan kronológiai táblázat, ahol a magyar, illetőleg az egyéb európai események párhuzamos rubrikákban szerepelnek. A kötet rövid életrajzot közöl a magyar történelemben fontos szerepet játszó személyiségekről. A gondatlan korrektúrát bőségesen kárpótolja a tiszta és könnyen olvasható forma.

A jeles szerzők és a könyv gondos előkészítése ellenére nem ajánlhatjuk a kötetet, mint a magyar történelem egyetlen angol nyelvű irodalmát, amely mindenkinek, akit az ország érdekel, teljes és átfogó képet nyújt a témáról. A könyv értékének felismeréséhez szükség van a magyar történelemben szerzett bizonyos jártasságra. Számos alapismeret, amely nélkül egy ország történelme érthetetlen marad, ebben a tanulmányban nem kerül említésre. Lehet, hogy a szerzők ezeket a részleteket annyira 'természetesnek' és 'eleminek' tartották, hogy véleményük szerint említésük felesleges lett volna. Azonban, ezekre nemcsak ezért lenne szükség, hogy a be nem avatott olvasó tisztában legyen a magyar történelemmel, hanem azért is, hogy az elsőrangú szakemberek közös erőfeszítésének igazi értékeit méltányolni tudják.

Az első öt fejezet, amit MAKKAI LÁSZLÓ és BARTA ISTVÁN írtak, főleg a magyar történelem gazdasági és társadalmi aspektusaival foglalkozik, a kötetet ez dominálja. Bár a következő fejezetekben egységesebb és szélesebb területet átfogó témák kerülnek feldolgozásra, az olvasó túl sok háttérinformációt veszít el ahhoz, hogy könnyen beilleszthesse a számos adatot és fejleményt a korábban kialakított képbe. Ez a gond különösen egyértelművé válik a VI. fejezetnél, a Hanák Péter által írt két fejezet egyikénél, ami a legterjedelmesebb. Ugyanakkor az ő fejezete könnyebbé teszi a tájékozódást azokban az ezt követő, és L. NAGY ZSUZSA, BEREND T. IVÁN, RÁNKI GÖYRGY és LACKÓ MIKLÓS által írt fejezetekben, ahol a fókusz ismét összeszűkül.

Ezeket a kritikai észrevételeket nézve, nem az tűnik ki, hogy a recenzor megkérdőjelezi a szerzők nagy szakértelmét, vagy hogy az egyoldalúság vagy egyszerűsítő interpretáció vádjával illeti őket. A gazdaságtörténet és a társadalomtörténet igen le volt értékelve a magyar historiográfiában, azelőtt, hogy a kortárs tudósok, ideértve a szerzőket is, figyelmüket az ország történelmének ezen aspektusai felé fordították. E tudósnemzedék jól kiérdemelt reputációja nagymértékben az ezeken a területeken végzett munkájuk gyümölcse. Bizonyos értelemben a kötet nem más, mint rövid angol nyelvű összefoglalás ezeknek a tudósnak a főbb kutatásaiból, akik itt prezentálják a magyar történészeknek az elmúlt 25–30 év alatt elért figyelemreméltó eredményeit. Azok az olvasók, akik legalább egy kicsit otthonosak a magyar történelemben, sokat fognak tanulni a kötetből.

Majdnem elkerülhetetlen, hogy amikor a mai magyar történettudomány jelentős eredményeit az angol nyelvű olvasóközönség számára hozzáférhetővé akarják

tenni, a szerzőknek fel kellett adniuk a magyar történelem egyes vetületeit, általában azokat, mint pl. a politika- vagy diplomáciatörténelem, ahol is a szerzők az elmúlt negyedszázadban kevésbé eredeti vagy figyelemreméltó következtetésekre jutottak. Ha a magyar történelem ezen szempontjait is feldolgozták volna, a tanulmány nem fért volna el egy egykötetes kiadványban. Az eredmény így kitűnően megfelel a szakemberek céljainak, de kevésbé alkalmas az átlagos olvasó számára, ideértve az amerikai diákságot, akiknek a magyar történelem iránti érdeklődése ritkán terjed túl egyetlen könyv elolvasásán.

Történelemkönyvet természetesen sokfajta olvasónak lehet készíteni. A társkutatók számára készített könyv jogossága éppannyira igazolható, mint a diákok vagy a széles olvasótábor számára írott könyv. Kétségbe vonom azonban, hogy az *A History of Hungary* kifejezetten társtörténészek számára íródott volna. Ha helyes a sejtésem, hogy a kötet szélesebb köröknek készült, akkor a könyv nem érte el a célját. Ez az egyetlen pont, ahol ezt a kötetet kritika érheti, azonban a könyv minden más szempontból szerzőinek hírnevét öregbíti.”

A. Kezdetektől – 1526-ig

KRISTÓ GYULA: *Az aranybullák évszázada*. Bp. 1981. Gondolat K. 256. (2. kiadás)

Ism.: Marsina, Richard. – *Historický časopis* (Bratislava), 29. 1981:6. 921–922.

A 2. kiadásban megjelent munkát pozitívan értékeli, s bár a könyv a kor politikai történetének az elemzésére vállalkozott, a röviden érintett gazdasági, társadalmi és kulturális események feldolgozását is értékesnek és érdekesnek tekinti. Sajnálja viszont, hogy a soknemzetiségű Magyarország problémáját figyelmen kívül hagyja, s a magyar királyoknak a cseh II. Premysl Ottokár királyhoz való viszonyának a tárgyalását túlságosan magyar szempontúnak tartja.

FÜGEDI, ERIK: *A stredovekej uhorskej Ť'achte slovenského pôvodu* (A szlovák eredetű középkori magyar nemességről). – *Historický časopis* (Bratislava), 30. 1982:3. 392–403.

A szerző a 13. századból fennmaradt források újraelemzése alapján a szlovák eredetű személyeknek a nemesi vármegye szervezetébe, ill. a magyar nemesség közé való beépülésének a körülményeit vizsgálja a 14. század vonatkozásában, összegzi a nemesi vármegye és a vármegyei nemesség néhány jellegzetes vonását.

SULITKOVÁ, LUDMILA: *Kancelář posledního Ārpádovce Ondřeje III., její činnost a personální obsazení* (Az utolsó Ārpádházi király, III. Endre kancelláriája, tevékenysége és személyi összetétele). – *Historické štúdie* (Bratislava) 25. köt. 1981. 175–216.

A tanulmány az 1290–1301 között uralkodó III. Endre kancelláriájának strukturájáról, funkciójáról és működéséről ad áttekintést a korabeli oklevelek kritikai elemzése alapján; a szerző az 1977-ben megvédett diploma-munkája fontosabb megállapításait közli.

LAZEA, EMIL: *Cnezatele și voievodatele transilvanene* (Erdélyi kenézségek és fejedelemsége). – *Era socialista*, 1981:14. 29–33. (Bukarest).

Ezeknek az államalakulatoknak a kialakulása hosszantartó folyamat eredménye. Az első román társadalmi-gazdasági állami formátumok a történeti dokumentumok alapján már a 9. században kialakultak. Doboka, Szatmár, Bihar, Torda, Gyulafehérvár kőből épült várai a 10. században azt bizonyítják, hogy hamisak azok a történelmi állítások, hogy a román nép a népvándorlást a hegyekben vészeltte át, hiszen ezek nyújtotta menedék mellett erre nem volt szükség. A kenézségek és vajdaságok megmaradtak a 11–14. században is, amikor a szintén népvándorló népek közé tartozó magyarok fokozatosan meghódították Erdély területét. Eltűnésük kb. a 17. században fejeződött be, addig megőrizték sajátos román jogi és adminisztrációs felépítésüket.

CHITESCU, LUCIAN: Cetățeni – centrul voivodinal al lui Seneslau (Cetățeni – Seneslau fejedelem székhelye). – Magazin istoric, 1982:9. 26–29. (Bukarest).

A beszámoló, amelyben az Arges megyei ásatások eredményeiről adnak számot, a román nép kontinuitását, és önálló politikai államalakulatok létét bizonyítja, szerte az országban a 12–13. században.

RUSU, A.A.: Castelani din comitatul Hunedoara în sec. XV-lea (Várnagyok Hunyad megyében a XV. században). – Studia Universitatis Babeș-Bolyai (Kolozsvár), 1981:1. 12–26.

Déva, Hátszeg és Hunyad várainak helyzete. A feudális intézmények alakulása. Társadalmi rétegződés a hadseregen belül. A három fejedelemség kapcsolata Hunyadi János korában.

B. 1526–1848.

FÜGEDI ERIK: Kolduló barátok, polgárok, nemesek. Tanulmányok a magyar középkorról. Bp. 1981. Magvető K. 568.

Ism.: Marsina, R. – Historický časopis (Bratislava) 31, 1983:1. 139–140.

A 14 – korábban többnyire periodikákban megjelent – tanulmányt magában foglaló munkát egyes tanulmányok szerint néhány mondatban összefoglalva mutatja be.

PERJÉS, GÉZA: Game Theory and the Rationality of War: The Battle of Mohács and the Disintegration of Medieval Hungary (Játékelmélet és a háborús racionalitás: a mohácsi csata és a középkori Magyarország szétesése). – East European Quarterly 15. 1981:2. 153–162.

Perjés ebben a cikkében röviden ismerteti az általa kidolgozott, immár híressé vált akciórádiusz elméletét, ill. az Ottoman Birodalom 16. századi lehetőségeit.

HECKENAST, GUSZTÁV: Aus der Geschichte der ostmitteleuropäischen Bauernbewegungen im 16–17. Jahrhundert. Budapest, 1977. Akadémiai K. 535.

Ism.: Claude Michaud (Francia) – Annales ESC, 36. 1981:6. 1066–1069.

A szerző tartalmilag ismerteti ELEKES LAJOS, HECKENAST GUSZTÁV, SZÉKELY GÖYRGY, SZÜCS JENŐ, GYIMESI SÁNDOR, KARDOS TIBOR, PACH ZSIGMOND PÁL, BENCZÉDI LÁSZLÓ, RÁCZ ISTVÁN, BÁNKUTI IMRE, SZAKÁLY FERENC, DEMÉNY LAJOS és több külföldi (pl. Robert Mandrou) tanulmányait. MAKKAI LÁSZLÓt külön kiemeli, mert ő adja meg a kérdéskör összegzést. Érdemének tartja, hogy rehabilitálja a parasztideológiát.

giák történelmi jelentését. Igen óvatos a parasztháborúk osztálykategóriákkal való interpretálásában, mivel Makkai megadja „az árnyalatokban is gondosan kidolgozott marxista historiográfia összegzését, amelynek eredményeit hasznos lenne párhuzamba állítani a nyugati népi felkelések problematikájával.”

TODERAȘCU, I.: Transilvania și Liga Crestină. O relatie necunoscută din 1597. (Erdély és a Keresztény Liga egy eddig ismeretlen kapcsolat 1597-ből). – Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie. – A.D. Xenopol, 1982; 303–317. (Iasi).

1593 februárjában az erdélyi diétán a török-ellenes hadjáratához szükséges anyagi feltételekről döntöttek. 1594-ben belpolitikai válság tört ki Erdélyben – írja a szerző – a törökökkel való kapcsolatok megszakítása kérdésében. A *Varia pro historia Germaniae* megőrzött egy spanyol nyelvű feljegyzést, „az aragóniai tengernagyét”, aki 1597-es lengyelországi útja alkalmával bepillantást nyert a közép-európai helyzetbe. A forrás eddig ismeretlen volt a román történetírás számára.

VOCELKA, KARL: Die ismanische Expansion und Mitteleuropa (Az oszmán expanzió és Közép-Európa). – *Südostdeutsches Archiv*, 22–23. 1979–1980. 26–37.

Áttekintő írás a török birodalom felemelkedéséről. A cikk említést tesz a törökök Magyarország elleni támadásairól és a magyarok törökellenes harcáról.

FODOR, P.: Bauarbeiten der Türken an den Burgen in Ungarn im 16–17. Jahrhundert. In: *Acta Orientalia* 35, 1981:1. 55–88.

Ism.: Kopčan, V. – *Historický časopis* (Bratislava) 30, 1982:6. 92–903.

A tanulmány rövid tartalmi összefoglalása.

MAYER, THEODOR: Verwaltungsreform in Ungarn nach der Türkenzeit. Sigmaringen, Jan Thorbecke Verlag, 1980. XII+152.

Ism.: P. Bě. – *Československý časopis historický* (Praha) 29, 1981:5. 770–771.

A munka – amely az 1683–1688 közötti évek témára vonatkozó eseményeit dolgozza fel – rövid tartalmi összefoglalása.

VANTUCH, ANTON: Pázmánov pokus o obnovenie Academie Istropolitany v Bratislave v rokoch 1626–1627 (Pázmány kísérlete a pozsonyi Academia Istropolitana felújítására 1626–1627-ben). – *Historické štúdie* (Bratislava) 25. köt. 1981. 101–113.

A cikk – elsősorban Pázmány levelei alapján – Pázmánynak azzal a küzdelmével foglalkozik, amelyet a Pozsony város vezető testületével – ez többségében evangélikus volt s meglévő jogaihoz következetesen és kitartóan ragaszkodott – a katolikus kollégium felújításáért folytatott, de a kísérlet sikertelenségének okait és következményeit is feltárja.

DEAC, AUGUSTIN – BERCAN, GH.: Dezvoltarea luptei pentru unirea celor trei tari romanesti în secolul al XVII-lea. Domnia lui Gabriel Bethlen în Transilvania (A három román fejedelemség egyesüléséért folytatott harcának alakulása a XVII. században. Bethlen Gábor uralkodása Erdélyben). – *Anale de istorie*, 1981. XXVII. évf. 1. sz. 85–99. (Bukarest).

„A román nép határozott szembeszállása, a román feudális államok gazdasági

és politikai erje és tekintélye, a hadsereg győzelmes erőfeszítései lehetővé tették, hogy Havasalföld, Erdély és Moldova ne válják török provinciává (pasalikommá).”

Bethlen Gábor és állama. Bp. 1980. 179.

Ism.: Karpat, Jozef. – *Historický časopis* (Bratislava) 29, 1981:6. 926.

A tanulmánykötet rövid tartalmi bemutatása.

DEÁK, AUGUSTIN – BERCAN, GEHORGHE – PAUL, CRISTIAN: Un grand prince de Transylvanie – Bethlen Gabriel (Egy nagy erdélyi fejedelem – Bethlen Gábor). – Roumanie pages d’histoire 4. 1981:2. 98–127.

A tanulmány Bethlen Gábor életútját mutatja be és megállapítja, hogy történelmileg pozitív szerepet játszott, mivel hozzájárult a három román fejedelemség politikai egységének kialakulásához.

BENCZÉDI LÁSZLÓ: Rendiség, abszolutizmus és centralizáció a XVII. század végi Magyarországon (1664–1685). Bp. 1980. Akadémiai K. 180.

Ism.: Kazimír, Š. – *Historický časopis* (Bratislava) 29. 1981:6. 924–926.

A munka nagyon részletes tartalmi bemutatása, főleg az osztály-érdekek és ellentétek szerepének elemzését értékeli pozitívan.

CERNOVODEANU, PAUL: Atitudinea cercurilor conducătoare din Moldova față de insurecția rákócziána, 1703–1711. (A moldvai uralkodó körök magatartása a Rákóczi-féle fegyveres felkeléssel szemben). – *Revista de istorie*, 1982:2. 307–311. (Bukarest).

A havasalföldinél is kevesebb szabadsággal rendelkező Moldva kezdetektől fogva nagy rokonszenvvel figyelte a felkelést, de helyzetére való tekintettel fegyveres segítséget nem tudott nyújtani. A szerző külön hangsúlyozza a magyar történetírás eredményeit a felkelés árnyalt bemutatásában.

CHERGHEDAN, MIHAI: Ultimatul lui Horea (Horea ultimátuma). – *Magazin istoric*, 1982:10. 44–46. (Bukarest).

Déva város nemességéhez intézett levél, amely a feudális kiváltságok eltörlését tartalmazta, visszhangra talált a magyar parasztság körében is.

MAGYARORSZÁG TÖRTÉNETE. V. KÖT. 1790–1848. Bp. Akadémiai K. 1980. 2 köt., 1456.

Ism.: Kazimír, Š. – *Historický časopis* (Bratislava) 30, 1982:5. 741–744.

A tizkötetesre tervezett Magyarország története eddig megjelent köteteiről a *Historický časopis*ban közölt ismertetések közül ez az első recenzió, amely az egész kötetet egyértelműen pozitívan értékeli. A recenzor már a bevezető részben kiemeli, hogy a magyar történész-kollektíva sikerrel tudott megbirkózni az átmeneti korszak sajátos történeti problémáinak feldolgozásánál jelentkező nehézségekkel, amelyeket a soknemzetiségű Magyarország helyzete még tovább bonyolított. Az adott történelmi realitást komolyan vevő történész-gárda nemcsak a magyar, hanem a Magyarországon élő más népek és nemzetek történetéről is objektív képet nyújt. A munkát fejezetenként néhány mondatban foglalja össze. A felhasznált irodalom- és forrásanyagról (és nemcsak a magyarról!) készített gondos és körültekintő jegyzéket is nagyon értékesnek tartja, mivel az a válogatás miatt egyben kritikai értékelést is jelent. Az V. kötetet olyan munkának tartja, amely hosszú évekig lehet és lesz is a problémával foglalkozó történészek alapmunkája. Rendkívül hasznos ez a

kötet a szlovák nemzet története szempontjából is, főleg azért, mert a magyarok az újkori szlovák nemzet kialakulásának a folyamatát (a szlovák történe-szek eddigi kutatásának eredményeit jól felhasználva!) az össz-magyar ösz-szefüggésekbe helyezik, tárgyalják és értelmezik.

SZOLONKIN, I.P.: Kreposztnoe kreszt'jansztvo Vengrii konca XVIII – pervoj polovinü XIX v. v rabotah vengerszkih burzsuaznuh isztorikov (A magyarországi jobbágság a XVIII. század végén – a XIX. század első felében, ahogy a magyar polgári történészek megírták). – Vesztnik Maszkovszkogo Universziteta, 1982:3. 67–78.

Acsády, Szekfü, Hóman, Wellmann és Szabó István munkásságát elemzi a szerző, hivatkozva SÁNDOR PÁL, LEDERER EMMA és GUNST PÉTER marxista műveire.

RANCA, IOAN: Caracteristicile servituşii iobăgeşti din central şi răsăritul Transilvaniei în perioada elaborării ordonanţei „Certa Puncta”. 1765–1769. (A jobbágyi szolgáltatások jellemzői Erdély középső és keleti részén, a „Certa Puncta” kidolgozásának idején, 1765–1769). – Revista Arhivelor. 1982. 3. 222–231. (Bukarest).

A szerző véleménye szerint – a magyar szakemberek közül TRÓCSÁNYI ZSOLT monográfiáját használja fel – a Mária Terézia által kiadott rendeleteket megelőző korszakban, az általános reform-szellem nem érvényesült Erdélyben, ami az udvar és az erdélyi gubernium közötti kapcsolatból is kiderült.

HARAKSIM, L'UDOVIT: Východoslovenské roľnícke povstanie roku 1831 (Az 1831-es kelet-szlovákiai parasztfelkelés). – Historický časopis (Bratislava) 29, 1981:4. 467–481.

A felkelés 150. évfordulóján a szerző elsősorban a felkelés gazdasági és társadalmi okait elemzi, kiemeli, hogy az ún. koleralázadás jól dokumentálta a társadalmi igazságtalanság, jogtalanság és osztályelnyomás ellen fellépő parasztság elszántságát, s veresége ellenére is számos tanulsággal szolgált; felhívta az uralkodó osztály figyelmét a meglévő feudális viszonyok tarthatatlanságára, a mielőbbi változások, reformok végrehajtásának szükségességére és további halogatásának veszélyességére.

KOSÁRY, DOMOKOS: Napoléon et la Hongrie. Bp. 1979. Akadémiai K. 122. = Studia Historica Academiae Scientiarum Hungaricae 130.

Ism.: Radvánszky, Anton (Párizs) – Ungarn-Jahrbuch 11. 1980–1981. 220–224.

„Helyes a szerzőnek az a megállapítása, hogy a magyar nemesi felkelés már akkoriban elavult volt és a francia Eugene de Beauharnais tábornok csúfos vereséget mért rá a győri csatában; ezt egyébként már több mint 150 éve minden magyar történész elismeri.

... Szeretnénk megbírálni Kosáry túlzott kategorizálását. A Napoleonnal szembeni magyar állásfoglalás 'három variánsa' – amelyet a szerző már az első fejezetben tárgyal és fentebb mi is említettünk – nyilvánvalóan erőltetett, hiszen történetileg nem egyenértékűek. Még inkább erőltetett a magyar nacionalizmus három fajtába való besorolása. Helyesebb lenne feudális nacionalizmus helyett rendről beszélni és aláhúzni, hogy a három nacionalizmus

közötti határ cseppfolyós (flüssig) volt és évtizedeken keresztül kölcsönösen befolyásolták egymást.”

„Kitűnőek az 1809. évi hadjárat részletei. Megfelelően méltatja azokat a magyar és francia személyiségeket is, akik az 1809-es eseményekben szerepet játszottak és a történetírásban eddig említetlenül maradtak. Ez a tanulmány történelmileg legérdekesebb része.”

Ism.: Csáky, Moritz (Bécs) – Jahrbücher für Geschichte Osteuropas 29. 1981:3. 458–460.

„Kosáry Domokost bizonyára nem kell külön bemutatni a magyar történelem iránt érdeklődő olvasóknak: háromkötetes műve, a Bevezetés... minden történeész nélkülözhetetlen segédeszköze, aki a magyar történelemmel foglalkozik. Emellett Kosáry speciális kérdésekkel is foglalkozott, különösen Kossuth és a Mohács előtti Magyarország szubtilis ismerője. Azonban egyre gyakrabban és egyre behatóbban foglalkozik a 18. század problémáival; ennek az intenzív munkának az eddigi koronája a csak nemrégiben megjelent szintézis a 18. századi magyar művelődésről.

A jelenlegi tanulmány eredetileg két magyar változatban jelent meg: először a neves történelmi folyóiratban, a Századokban, majd 1977-ben monográfiaként (részben kibővíve). Rögtön szeretném előrebocsátani: a munka lényegesen többet tartalmaz, mint amit a címe először elárul. Természetesen szó van a különböző magyarországi politikai körök Napóleonnal kapcsolatos magatartásának részletes eseménytörténeti vizsgálatáról is, ahol a magyar, francia és osztrák források szuverén kezelésével mind egyes tények újonnan kerültek napvilágra, mind nagy összefüggések nemzetközi történelmi dimenzióba helyeződtek. Azonban itt egyáltalán nem a Napoleon és Magyarország kérdés pusztán eseménytörténeti ábrázolásáról van szó; sokkal inkább az ábrázolt téma alapján a magyar társadalmon belül 1800 körül kibontakozó pozíciók sokrétűségének bemutatásáról. Kosáry három irányzatot különböztet meg.”

A recenzens a továbbiakban ismerteti ezeket a változatokat, majd így folytatja: „Kosáry joggal hívja fel arra a figyelmet, hogy ez a három változat időnként összemosódik. Sémájának alaphelyzetéhez mégis ragaszkodik, amivel azonban – ha az ember a sémát következetesen végiggondolja – fennáll az a veszély, hogy bizonyos kérdéseket és problémákat egysíkúan ítél meg. Azaz a séma következetes végigvezetése egy kevésbé differenciáló egyszerűsítés határához vezet.

Valójában az 1800-as évek magyar társadalmát, minden valóban ambivalens politikai célkitűzésével, egyáltalán nem lehet egy jogi-rendi gondolkodás által megszabott keretbe kényszeríteni, mégha ez a gondolkodás akkoriban általánosan elterjedt volt.”

A recenzens a továbbiakban néhány gondolattal illusztrálja, hogy milyen komplex volt a magyar társadalom és annak politikai célkitűzései 1800 körül. Végezetül ezt írja:

„Bár a Kosáry által kidolgozott hármas séma első pillantásra csábító, de véleményem szerint egy történelmi elemzésben alig tartható.

E mű alapkategóriájáról írott kritikai gondolatokkal semmiképpen sem akarom

azt a fatális benyomást keltetni, mintha Kosáry tanulmányát mint olyant, elutasítanám. Ellenkezőleg: a recenzens boldog lenne, ha az általa ismertetett történelmi műveknek legalább egy része nemcsak azt a történelmi-módszertani szubtilitást mutatná, hanem mindenekelőtt továbbgondolkodásra hívna fel – mégha ellentmondásosan is – úgy, ahogy Kosáry tanulmánya Napóleonnal és Magyarországról.”

Ism.: Michaud, Claude (Francia) – *Revue d'histoire moderne et contemporaine* 28. 1981:3. 530–531.

A magyar nemességet megrémíti a francia forradalom. A fő politikai tendencia az egyezés keresése a bécsi udvarral. A magyar jakobinusok összeesküvésének felfedése csak tovább erősíti ezt az áramlatot. A franciák két ügynöke, Gérard Lacuée és Lezay-Marnésia kissé eltérően értékeli a helyzetet. Az előbbi szerint a magyarok akarják a szabadságot, de a jobbságyság fenntartásával. Az utóbbi szerint a magyar nemesség annyira fél a forradalomtól, hogy feltétlen híve a Habsburgoknak. Az 1806–1809-es években tovább nő a franciaellenesség a spanyol és a lengyelországi események hatására. Napoleon kiáltványa voltaképpen elhibázott lépés volt. Nem a nemességgel, hanem inkább a jakobinusokkal kellett volna keresni a kapcsolatot. Felvetődik a kérdés, hogy Napoleon igazán akarta-e, hogy a helyzet a végsőig éleződjön. A szerző (Kosáry) újraértékeli Révai József nézeteit, a magyar nemesség vezérlő ideológiját, mint feudális nacionalizmust határozza meg. A feudális nacionalizmus legjelesebb alakja Kazinczy, de az a tény, hogy ugyanakkor ő a modern nemzeti nyelv úttörője, és e nyelv megteremtése a polgári nemzeti átalakulás legfontosabb eleme, néhány periodizálási és lelkiismereti problémát okoz a szerzőnek. Az ismertetés írója megkérdőjelezi a feudális nacionalizmus, mint elkülönült korszak érvényességét, valamint azt, hogy ez visszalépést jelent az 1785–95-ös és az 1830-as évek törekvéseihez képest. A nemesség fő törekvése a 16. századtól a 19. század elejéig az ország szabadságának és a nemesi alkotmányának a védelme, de mindez saját társadalmi privilégiumainak őrzéséhez is kötődik. A nacionalizmus szó anakronisztikusnak tűnik a 19. század előtti időkre.

Megjegyzendő, hogy a magyar történelmi nevek nagyrésze hibás helyesírással íródott (pl. Berzevicky, Józsej Réz). Az ismertetés szerzője kevéssé tájékozódott a magyar viszonyokban. Azt írja, hogy Napoleon végül nem indult Budapest! ellen.

Ism.: Sapper, Christian (Bécs) – *Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung* 89. 1981:4. 409–411.

Tartalmi ismertetés.

1848.

SPIRA, GYÖRGY: *A Hungarian Count in the Revolution of 1848*. Bp. 1974. Akadémiai K.

Ism.: Spira, Thomas (Univ. Prince Edward Island) – *East European Quarterly* XIV. 1980:4.

„Ez az első ízben 1862-ben megjelent '1848 Széchenyije és Széchenyi 1848-a' c. Spira által írt könyv hű angol nyelvű fordítása egy, a magyar forradalmi

történelem elhanyagolt, bár fontos szakaszát követi nyomon. A tradicionális magyar történetírás óvatosan, sőt kitérően kezelte a liberális Széchenyi István gróf rövid és jelentéktelen együttműködését a radikális Kossuth Lajossal, Széchenyi örök politikai ellenségével. Spira kísérletet tett a két politikus nehezen nyomon követhető kapcsolatának bemutatására, Széchenyi jellemének és politikai filozófiájának feltárására, valamint a forradalom korai szakaszában uralkodó érdekcsoportok és személyiségek viszonyainak megismerésére. Lényegét tekintve azonban ez egy politikai és pszichológiai portré, egy olyan emberé, akit magyarok generációi, konzervatívok, liberálisok és marxisták egyaránt tiszteltek.

... Míg a legtöbb Széchenyi életrajz arra törekszik, hogy dicsőítse vagy igazolja a politikust, ez a mű a 'másik Széchenyit' mutatja be. ... Biztosan nem állt szándékában, azonban mégis megerősíti a szerző nagy mennyiségű dokumentációja azt a gyanút, hogy Széchenyi nem állt volna helyt mindenfajta történelmi konfliktusban. ...

Spira alapos tudományos felkészültsége, kellemes stílusa, a dicsőretre méltó fordítás kiérdemli az angolnyelvű tudományos olvasótábor elismerését. Bár a téma kissé misztikus, valószínűleg érdekelni fogja a forradalom történetével foglalkozó kutatókat éppúgy, mint a társadalom-, gazdaság- és politikatörténet kutatóit. A kötetet 'Széchenyi alakja és a történelemtudomány' című esszé egészíti ki. A korrekció nem tökéletes, és jó lett volna, ha a kötet tartalmazna egy rövid bibliográfiát a Széchenyiről 1962 óta közzéadott művekről."

PASCU, STEFAN: A propos du commencement de la révolution romaine de 1848 en Transylvanie (Az 1848-as erdélyi forradalom kitörésével kapcsolatban). — Roumanie pages d'histoire 7. 1982:1. 87–96.

A Századok 1979:2. számában TRÓCSÁNYI ZSOLT tollából recenzió jelent meg a Cluj-Napoca Történelmi és Régészeti Intézet 1977-ben kiadott, az 1848–49-es erdélyi forradalommal kapcsolatos dokumentumkötetről. A tanulmány szerzője ezt a recenziót ismerteti, illetve bírálja.

BREUILLY, JOHN: The Failure of Revolution in 1848 (Forradalmi kudarc 1848-ban). — European Studies Review 11. 1981:1. 103–116.

A szerző szemelcikk keretében ismerteti Deák István: The Lawful Revolution: Louis Kossuth and the Hungarians, 1848–49. (New York, 1979. Columbia Univ. Press) c. könyvét.

DEÁK, ISTVÁN: The Lawful Revolution. Louis Kossuth and the Hungarians 1848–1849. New York, 1979. Columbia University Press, XXI+416. 21 képmell., 6 térk.

Ism: F.K. — Československý časopis Historický (Praha) 29, 1981:2. 284.

A recenzor szerint a munka tulajdonképpen életrajz, Kossuth és a magyar 48-as forradalom életrajzának tekinthető. Szerinte a munka a mai burzsoá történetírás által most követett irányvonal beszédes reprezentánsa; a téma feldolgozásának néhány módszertani megoldásával nem ért egyet, de elismeri, hogy az ismertett munkát az eddig meglévő és hozzáférhető forrásanyag és irodalom alapos ismerete alapján szolid szakmai színvonalon lett megírva.

Ism.: Peter, László (Univ. of London). – *The Journal of Modern History* 53. 1981:4. 748–750.

Két és fél oldalas tartalmi ismertetést ad a műről.

SÁNDOR PÁL: *Aufhebung der Leibeigenschaft in Ungarn und Modalitäten ihrer Verwirklichung* (A jobbágyság eltörlése Magyarországon és megvalósulásának módosulásai). – *Jahrbuch für Wirtschaftsgeschichte*, 1982:4. 51–66.

A szerző a magyarországi jobbágyfelszabadítás előfeltételeinek bemutatása után tárgyalja annak eredményeit és megoldatlan problémáit, a Habsburg Monarchia többi részétől eltérő különbözőségeit és az egyező vonásokat, kiemelve a magyar sajátosságokat. Felvázolja a jobbágyfelszabadítás újraszabályozásának elveit a neoabszolútizmus korában.

C. 1848–1819.

SZABAD, GYÖRGY: *Hungarian political Trends between the Revolution and the Compromise (1849–1867)*. Bp. Akadémiai K. 1977. 184.

Ism.: E.J. – *Historický časopis* (Bratislava) 29, 1981:1. 156.

Csak rövid tartalmi áttekintés. A végén azonban megjegyzi, hogy a nem magyar népek, nemzetiségekre vonatkozó utalásoknál többet kellett volna felhasználni a szlovák történetírás témára vonatkozó munkáiból.

SASHEGYI, OSZKÁR: *Ungarns politische Verwaltung in der Ära Bach 1849–1860*. (Magyarország politikai igazgatása a Bach-korszakban, 1849–1860.) (Zur Kunde Südosteuropas. II/7.) Graz, 1979.

Ism.: Mikoletzky Lorenz (Bécs). – *Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung* 89. 1981:3–4. 415–416.

„Sashegyi ezzel a művével lényegesen hozzájárul a ferenc-józsefi kor előtörténetéhez, jelentősen gazdagítja az eddigi kutatásokat és új, érdekes aspektusokat ad. Az osztrák történeti kutatás csak hálás lehet az ilyen nagyszerű munkáknak!”

GOTTAS, FRIEDRICH: *Ungarn im Zeitalter des Hochliberalismus. Studien zur Tisza-Ära (1875–1890)*. (Magyarország a késői liberalizmus korában. Tanulmányok a Tisza-éréről, 1875–1890). Wien, 1976. Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.

Ism.: Vermes, Gábor P. (Newark) – *East European Quarterly* 15. 1981:3. 404–406.

Az ismertetett könyv a Tisza Kálmán korszakot mutatja be.

POPÉLY, JULIUS [Gyula]: *Boj o liberálne cirkevopolitické reformy v Uhorsku a zalozenie latolickej l'udovej strany* (Küzdelem a liberális egyházpolitikai reformokért Magyarországon és a Katolikus Néppárt megalakulása). – *Historický časopis* (Bratislava) 29, 1981:6. 857–876.

A szerző a század utolsó évtizedében kibontakozott liberális reformok bevezetésének politikai és társadalmi célját, a reformok bevezetése ellen fellépő, s 1895 tavaszán megalakult Katolikus Néppárt politikai programját, a párt társadalmi bázisát elemzi, foglalkozik a nemzetiségi politikai mozgalmak vezetőinek a Katolikus Néppárt politikáját, ill. programját elutasító álláspontjával.

SUGAR, PETER F.: An Underrated Event: The Hungarian Constitutional Crisis of 1905–1906 (Egy alábecsült esemény: az 1905–1906-os magyar alkotmányos krízis). – East European Quarterly 15. 1981:3. 284–306.

A szerző cikkével azt igyekszik bizonyítani, hogy az 1905–1906-os alkotmányos válság döntő jelentőséggel bírt nemcsak az Osztrák–Magyar Monarchia alakulására, hanem Kelet-Európa sorsára nézve is.

ERDÉLYI TIBOR: Szocializmus a századelőn. Tanulmányok a magyarországi munkásmozgalom történetéből. Bp. 1979. Kossuth K. 514.

Ism.: Hapák, P. – Historický časopis (Bratislava) 29, 1981:3. 428–430.

A tanulmánykötet rövid tartalmi bemutatása; a korszakkal és a témával foglalkozó történészek számára igen hasznos és értékes segédkönyvnek tartja a kötetet, bár kevesli a kötetben a nem magyar munkásmozgalomra vonatkozó adatot és utalást, ezenkívül más megjegyzése nincsen.

GALÁNTAI, JÓZSEF: Die Österreichisch–Ungarische Monarchie und der Weltkrieg. Bp. 1979. Corvina K.

Ism.: Fellner, Fritz (Salzburg). – Historische Zeitschrift 232. 1981:1. 193–195.

„A 'Corvina-könyvek' sorozata, amelyben e mű is megjelent, azt a célt tűzte ki, hogy a 'magyarországi társadalomtudományok legújabb eredményeit tudományos-ismeretterjesztő formában' Magyarországon kívül megismertesse. Galántai ezt a feladatot a legjobban oldotta meg: a K.u.K. külpolitika folyékonyan, tárgyyszerűen és kiegyensúlyozottan van megírva és a szerző biztos kézzel vezeti be az olvasót az osztrák–magyar Balkán-politika problematikájába. A szakember szemszögéből nézve viszont néhány kritikai megjegyzésnek is helye van: először is a könyv címe kissé félrevezető; Galántai Ausztria–Magyarország szövetségi- és Balkán-politikáját ábrázolja 1867-től, különös hangsúllyal az 1908-as annexió válság időszakára és az első világháború kitérésére, tehát nem magával a világháború történetével foglalkozik. A könyvnek majdnem a felét az 1914 júliusi események ábrázolásának szenteli a szerző. Galántai a magyar levéltárakban folytatott kutatásai – s különösen Burián és Tisza felfedezései – alapján új szempontokat hozott a magyar miniszterelnök magatartásának megítélésébe és az 1914-es júliusi döntésekről szóló vitákba és a szerző fejtegetései hatásosan bizonyítják, hogy mennyire elébevégett az 1913-as októberi ultimátum Ausztria–Magyarország 1914 júliusi magatartásának, s hogy az a válság mennyire általános problémája volt a háború későbbi kirobbantásának. Megütközéssel kell azonban megállapítani, hogy Galántai nem dolgozta fel az 1974-ben Belgrádban tartott konferencia eredményeit, amelyet „Les Grandes Puissances et la Serbie à la veille des la première Guerre Mondiale” címmel 1976-ban, az Assises de l'Académie Historiques No.1-ben jelentettek meg (sajnos számtalan értelemzavaró, sőt gyakran torzító, meghamisító sajtóhibával). A 'Hoyos-misszióról' ott általam előadott új anyagok és az ebből levont következtetések vitathatóak lehetnek, de nem lehet figyelmen kívül hagyni egy, a júliusi válságot, sőt speciálisan Hoyos gróf berlini misszióját és a háború kitérését olyan részletesen ábrázoló műben, amely 'a legújabb kutatási eredmények' feldolgozásának igényével lép fel.”

Ism.: F.K. – Československý časopis historický (Bratislava) 29, 1981:1. 132.

A monográfia néhány mondatos tartalmi összefoglalása, de aláhúzza, hogy a munka gerincét a monarchia diplomáciai tevékenységének az elemzése képezi, s elsősorban az utolsó békeév eseményeinek a bemutatására helyezi a hangsúlyt.

Ism.: Vinogradov, K.B. – Voproszű Isztorii, 1982:7. 161–164.

„A korszak kulcskérdéseivel foglalkozó szerző új könyvét a széles olvasótábornak szánta, árnyaltan írta meg. (...) Jóllehet a tudományos ismeretterjesztő formát választotta, könyve gazdag forráskutatáson alapuló originális mű. (...) Galántai a korszak polgári történéseivel polemizál, egyes megállapításait korrigálja. (...) Részletesen elemzi Ferenc-Ferdinánd szándékait, ... mestérien analizálja Tisza leveleit, memorandumait. ... Nem elég kritikus a brit diplomácia manővereivel kapcsolatban és az orosz külpolitikai helyzetre, vagy a szerbekre vonatkozó megállapításai vitathatóak. ... Kár, hogy a szláv nyelvű forrásokból keveset használ fel.”

D. 1918–1919

PÖLÖSKEI, FERENC: Hungary after Two Revolution (1919–1922). Bp. 1980. Akadémiai K.

Ism.: N.C. Masterman (Swensaea). – History 67. 1982:219. 171–172.

A monográfia a Magyarországon élő magyarok számára készült, nem pedig külföldiek számára. Valójában kevés nem magyar forrást jelöl meg a szerző. Részletes, kronológiai leírás, teljes listát közöl a konferenciákon résztvevő, a bizottságokban vagy a kormányban szolgálatot teljesítő személyekről, anélkül, hogy magyarázatot kapnának arról, hogy ők kicsodák. Az olvasást a nem megfelelő fordítás még nehezebbé teszi, és hiányzik a tárgymutató. A könyv nem ismert meg a Tanácsköztársaság bukását megelőző eseményekkel és váratlanul befejeződik Bethlen gróf 1922-es választási győzelmével. A monográfia alapján véve politikátörténet. A szerző, a borítón közöltekkel ellentétben, nem igazán a személyiségek iránt érdeklődik, hanem a kormánydekrétumok és a politikai pártok fúziója vagy szétválása iránt. A szakember számára azonban érdekes részleteket tartalmaz, pl. a revizionista mozgalom istenhitéről és Magyarország feltámadásáról. „Nem várnánk el mai magyar könyvtől, hogy szimpátiával beszéljen a fehér-terror 'különítményeiről', vagy azokról, akik kényszerítve érezték magukat a kompromisszumra, amit Pölöskei mélységesen elítél. Érdekesen tárgyalja magyar szemszögből nézve az alkotmányosságot, vagy még gyakrabban annak hiányát, ezen kaotikus idők különféle dekrétumainak vagy intézkedéseinek tükrében. A korszak egészéről alkotott képe – bár bizonyos értelemben részletesebb ábrázolásban –, nemigen tér el a brit történészek által általánosan elfogadottól, még azokétól sem, akik olyannyira szimpatizáltak a magyar konzervatívokkal, mint pl. a néhai C.A. Macartney. Ilyen Horthy admirális, mint a terroristák tevékeny vezetőjének felbukkanása és későbbi, régensi, passzív szerepe közötti kontraszt. Tiszteletreméltóbb viselkedése a későbbi időszakban és Magyarország antik alkotmányosságának újjáéledése Bethlen gróf alatt, néhány történészt arra az állás-

pontra juttattak, hogy Magyarország inkább egy reakciós konzervatív, mint fasiszta állam volt a két háború között. Lehet, hogy álláspontjukat némiképpen meg fogja változtatni ez a beszámoló Horthy és barátainak viselkedéséről ebben a korai időszakban, vagy az a módszer, amivel Bethlen gróf megszerezte és megtartotta a hatalmat. A 'különítményeket' eltávolították a Gellért szállóból, azonban – és Pölöskei is elismeri, hogy – a következő Bethlen éra alatt háttérbe kerültek."

Ism.: Höppner, Siegfried. – Zeitschrift für Geschichtswissenschaft 30. 1982:1. 76.

„Bár a szerző az előszóban nem igéri a korszak összefoglaló ábrázolását, mégis lényeges összefüggéseket közvetít." A recenzens Pölöskei Horthy-rendszerről adott megfogalmazását nem tartja „egyértelmű jellemzésnek", de elismeri, hogy az ellenforradalmi rendszer törvényeinek és rendelkezéseinek „alapos elemzésével új ismereteket közvetít".

Ism.: –q–. – Historický časopis (Bratislava) 29, 1980:4. 579–580.

Csak tartalmi összefoglalást ad a munkáról.

GONDA, IMRE: Verfall der Kaisereiche in Mitteleuropa. Der Zweibund in den letzten Kriegsjahren, 1916–1918. Bp. 1977. Akadémiai K. 428.

Ism.: V.R. Berghahn (Univ. of Warwick). – The English Historical Review, 1981. t. 96. f. 479. 468.

Kiemeli a könyvnek a kettős szövetségen belüli feszültséggel foglalkozó részét; gyökereit egyrészt Németország annexió politikája és a kompromisszumos békére való hajthatatlansága, másrészt Ausztria–Magyarország béketörekvéseiben látja. A két hatalom közötti feszült viszonyt elemezve, Gonda két hosszú fejezetben foglalkozik a két ország belső erőviszonyainak alakulásával; az Osztrák–Magyar Monarchián belül élesednek az osztálykonfliktusok, de komplikálják a helyzetet a nem-német nemzetiségek szeparatista törekvései; a Német Birodalom problémái, szerinte, hangsúlyozottabban az osztályellentétekből eredeztethetőek. Bár „a német társadalom alapproblémája az első világháborúban a győzelem vagy az osztályharc, a háború folytatása vagy egy polgári-demokrata alkotmány életbeléptetése közötti alternatíva volt". Gonda állandóan hangsúlyozza a vezető rétegek politikai ellentétek miatti megosztását is. Könyve e része tehát főleg a „mérsékelt" és a szélsőséges annexió-pártiak közötti hatalmi harc elemzésével foglalkozik. A bőséges levéltári anyagra támaszkodó munkának sikerült érdekes szempontból megközelíteni a közép-európai belpolitika sajátos szövevényeit, koncepcióját a kettős szövetség politikai rendszerei „preimperialista eredeteinek" és viszonylagos elmaradottságának szélesebb összefüggéseibe helyezve. A hasznos monográfia tehát a kelet-európai történészek azon újabb kiadványai közé sorolható, melyek összetettebb magyarázatot adnak az első világháború kitérőre és lefolyására, mint amire az ortodox leninizmus eddig képes volt."

Ism.: Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale 32. 1982:128. 132.

Kétsoros tartalmi ismertetés.

Ism.: MfP. – Historický časopis (Bratislava) 29, 1981:2. 297–298.

Csak tartalmi áttekintést ad.

KLEIN, FRITZ: Auseinandersetzung um die „Kriegsschuldfrage" nach

1919. (Viták a „háborús felelősség kérdéséről” 1919 után). – Zeitschrift für Geschichtswissenschaft 30. 1982:8. 675–690.

A szerző nemcsak a címben jelzett szempont szerint vizsgálja a versaillesi béke-rendszer, hanem annak hatását is tanulmányozza a vesztes országokban, így Magyarországon is, összefüggésben a háború után kialakult forradalmi helyzettel. Magyar szerzők műveire is utal, így: HETÉS, HAJDU, LIPTAI, PÖLÖSKELI.

SIKLÓS ANDRÁS: Magyarország 1918/1919. Események, képek, dokumentumok. Bp. 1978. Kossuth K. – Helikon K.

Ism.: Höppner, Siegfried. – Zeitschrift für Geschichtswissenschaft 29. 1981:2. 158–160.

Tartalmi ismertetés.

HÖPPNER, SIEGFRIED: Zum Übergang von der bürgerlich-demokratischen zur sozialistischen Revolution in Ungarn 1918/19. (A polgári-demokratikus forradalomból a szocialista forradalomba való átmenet Magyarországon 1918–19-ben). – Zeitschrift für Geschichtswissenschaft 29. 1981:2. 116–132.

Az átmenet elemzése a történelmi fejlődés és Magyarország helyzetének, helyének sajátosságaival összefüggésben. A szerző számos magyar szerző e témakörben írt tanulmányát felhasználta (pl. HAJDU, LITVÁN, L. NAGY, JÓZSA stb.).

MILEI, GYÖRGY: Aspekte des ideologischen Kampfes vor der Gründung der Kommunistischen Partei Ungarns (Az ideológiai harc aspektusai a Kommunista Magyarországi Pártjának megalakulása előtt). – Jahrbuch für Geschichte der sozialistischen Länder Europas 26. 1982:1. 73–88.

A szerző a KMP megalakulásához vezető politikai, ideológiai tényezőket foglalja össze.

HAJDU, TIBOR: The Hungarian Soviet Republic. Bp. 1979. Akadémiai K. 172.

Ism.: F.K. – Československý časopis historický (Praha) 29, 1981:1. 132–133.

Csak rövid tartalmi áttekintése a munkának, bárminemű megjegyzés, méltatás nélkül.

Ism.: The English Historical Review, 1981. t. 96. f. 381. 935.

Rövid ismertetés; értékeli a kötet új, részben kiadatlan forrásokon alapuló anyagát, koncepcióját elfogultnak tartja, amit számos, szó szerinti kiemelt idézettel illusztrál.

JÓZSA, ANTAL: Zur Geschichte des proletarischen Internationalismus auf dem Territorium der Ungarischen Räterepublik. (A proletár internacionalizmus történetéhez a magyar tanácsköztársaság területén). – Jahrbuch für Geschichte der sozialistischen Länder Europas 26. 1982:1. 89–103.

A szerző a forradalmi internacionalista szolidaritás megnyilvánulásait taglalja a tanácsköztársaság idején, hiszen osztrák, német, orosz és ukrán, csehszlovák, lengyel, román, bolgár, olasz, francia és szerb internacionalisták nyújtottak segítséget 1919-ben a magyar munkásoknak.

VASS HENRIK és koll.: Küzdelmes évszázad. (Fejezetek a magyar munkásmozgalom történetéből.) Bp. 1975. Tankönyvkiadó, 298.

Ism.: P. Hapák. – *Historický časopis* (Bratislava) 29, 1981:4. 591.

A recenzor rövid tartalmi áttekintést ad a magyar munkásmozgalom történetét bemutató tanulmánykötetről (az 1860-as évektől napjainkig).

MIKLÓS, MOLNÁR: *A Short History of the Hungarian Communist Party* (A Magyar Kommunista Párt rövid története). Boulder, Colo. and Folkestone, England: Westview Press and Dawson, 1978.

Ism.: Kristof, Ladis K.D. (Portland State Univ.) – *Slavic Review* 40. 1981:1. 139–140.

A recenzor három könyvet ismertet egy cikkben, jelen tanulmányt, egy, a román kommunista párttal kapcsolatban Romániában megjelent művet, valamint a Berend–Ránki féle *East Central Europe in the 19th and 20th Centuries* c. magyar kiadványt.

A szóbanforgó mű a lausanne-i egyetemen és a genfi Nemzetközi Tanulmányok Intézetében tanító Molnár professzor írása. A recenzor véleménye szerint a könyv igen olvasmányos, azonban a tárgyat nem kezeli tényszerűen, illetőleg kronológiai szempontok alapján. „Nem olyan mű ez, amelyet az Oktatási Minisztérium jóváhagyna vagy igényelne.”

Az első fejezet a párt történetét követi nyomon megalakulásától napjainkig, a második a párt szervezetét és szerepét elemzi, a harmadik a párt országon belüli pozíciójával foglalkozik, ezt követi egy befejező fejezet, ami a külkapcsolatokról szól.

A cikkíró szerint a könyv legjobb része a második és a harmadik fejezet, a szerző ezekben a témákban otthon van.

E. 1919–1945.

JUHÁSZ, GYULA: *Hungarian Foreign Policy, 1919–19145*. Bp. 1979. Akadémiai K.

Ism.: Béla K. Király (New York). – *The Journal of Modern History* 53. 1981:2. 373–375.

„Ez Juhász Gyula könyvének angol változata. A könyv már két ízben megjelent Budapesten magyar nyelven. Ez a téma legszisztematikusabb és legátfogóbb bemutatása, ami valaha is megjelent idegen nyelven.

Juhász megközelítését három fő szempont jellemzi. Óvatosan helyezi el témáját a közép-kelet-európai, az általános európai és a világ-kontextusban. Jól átgondolt, bár kissé egyoldalúan politikai szemszögből tekinti át a Horthy Miklós féle rezsim belpolitikája és a nemzetközi kapcsolatok közötti kölcsönhatást. ...

A szerző nemcsak a kinyomtatott források lehető legszélesebb körére támaszkodik, de keleti és nyugati levéltárak forrásait egyaránt felhasználta. Épp ezért igen sajnálatos, hogy még közvetlen idézetek esetében sem jelöli meg a forrást: egyszerűen nem alkalmaz lábjegyzeteket.

Juhász azt állítja, hogy Magyarországra Trianonnál erőszakolt békeszerződés kemény és igazságtalan volt... Bírálatainál azonban Juhász pártatlan. Bár itt-ott bírálja a Kis-Antantot általában és Benest különösen, ugyanakkor minden

módon elítéli a hajthatatlan magyar irrendetizmust... A könyv legértékesebb része a Szovjetunióval folytatott háborúról szóló fejezet. Ezidáig nyugati kutatók előtt ismeretlen adatok gazdag tárárt nyújtja...

A könyvet a szakemberek számára írták, akiknek ez gazdag csemegét nyújt. Egyedi alkotás ez a közelmúlt magyar és közép-kelet-európai történelméről. Nehéz elképzelni, hogy a belátható jövőben más könyv elfoglalhatja ennek az alapos szakirodalomnak a helyét."

Ism.: Sakmyster, Thomas (Univ. of Cincinnati). – Slavic Review 40, 1981:4. 139.

„Az első magyar nyelvű kötet megjelenése után észak-amerikai recenzorok javasolták, hogy a mű fordítás révén szélesebb körű olvasótáborhoz jusson el. Bár bizonyos stilisztikai pontatlanságok csökkentik a hatást, ez az angol nyelvű változat mégis nagyszerűen megfelel a célnak. Juhász a magyar külpolitikával kapcsolatos tanulmánya kiegyensúlyozott, alapos és lényegrelátó; minden bizonnyal egyike a második világháború utáni magyar marxista historiográfia legkiválóbb alkotásainak.

Juhász tanulmányának egyik legfőbb érdeme az, hogy felismerte, nemcsak belső tényezők (főleg a merev politikai és társadalmi rendszer), hanem a külső tényezők is közrehatottak a magyar külpolitika alakulásában. Az író feltételezi, hogy a szerencsétlen 1919–20-as béketárgyalások általános elégedetlenséget okoztak Magyarországon. A Horthy-rendszer kiaknázta és szította ezt az elégedetlenséget, jóllehet a probléma kulcsát a hárommillió magyarnak az új szomszédokhoz való kerülése jelentette, valamint az, hogy a kis-antant-hoz tartozó országok következetesen elutasították a határok újramegállapításának koncepcióját. Juhász realiztikus módon megállapítja, hogy a politikai baloldal erői a két világháború közötti időszakban Magyarországon gyengék voltak, még a munkásosztály körében is. Nincsenek túlzott kijelentések a Kommunista Párt befolyására nézve, sőt, a baloldali erőket túlságosan gyengének jellemzi ahhoz, hogy képesek lettek volna megteremteni a náci-ellenes mozgalom alapját. Juhász tanulmánya részletes és szisztematikus. A kulcsszereplőket közelebbről is bemutatja és tartózkodik a polemikus támadástól. Ugyanakkor azonban ezek az államférfiak – Horthy Miklós, Bethlen István és Kánya Kálmán, meg a többiek, – élettelenek maradtak, nem ismerjük meg őket. Részletesen tájékozódunk a külföldi vezetőkkel folytatódott eszmecsereikről, az általuk írt memorandumokról, de nemigen történt arra kísérlet, hogy gondolkodásmódjukról képet kapjunk, vagy hogy választ kapjunk gykori kétségeik és elkeseredéseik okáról. A magyar politikuskok közötti ellentétek jelentőségét a tanulmány háttérbe szorítja, és ha említést is tesz róluk, nem fűz hozzá kielégítő magyarázatot. Így például nem elég világos a Gömbös Gyula és Kánya Kálmán között 1930-ban lezajlott vita lényege.

A tanulmány alapját jelentő másodlagos és levéltári forrásanyagok valóban lenyűgözőek. Különösen fontosak a londoni Public Record Office kiadatlan iratai, melynek alapján Juhász átdolgozta a magyar különbékére vonatkozó tárgyalásokról szóló tanulmányát. Ugyanakkor új források is megjelentek azóta, amióta Juhász elkészült ezzel a művel, ideértve a nemrég hozzáférhetővé vált osztrák diplomáciai iratokat. Váratlan források is érdekessé válhatnak:

ilyen a MAGIC dokumentumok gyűjteménye, a japán diplomáciai üzenetek amerikai lehallgatásáról. Esetleg az „ultra” dokumentumok hasonló megjelentést fognak okozni.

Juhász munkáját ajánljuk mindazoknak a történészeknek, akik a modern Kelet-Európával foglalkoznak. A polcon C.A. Macartney October Fifteenth c. munkája mellett kell neki helyet biztosítani, ez utóbbit jól kiegészíti forrásanyagával és elemzésével.”

ÁDÁM MAGDA: A Kisantant (1920–1938). Bp. 1981. Kossuth K. 267.

Ism.: Deák, L. – *Historický časopis* (Bratislava) 30, 1982:5. 734–736.

A recenzor – aki részletes tartalmi ismertetést ad a munkáról – a szerző könyvét nagyon pozitívan értékeli, főleg a 20-as évek eseményeit elemző fejezeteket, mivel ez a rész nagyon sok, eddig ismeretlen adatot tartalmaz. (A problémával foglalkozó történészek eddig inkább a 30-as évek vonatkozásában vizsgálták a Kisantant történetét.) Elsősorban nagyra értékeli az új és nagyon gazdag forrás- és dokumentum-anyag feldolgozást és az ebből levont új következtetéseket és nézeteket.

ROUCEK, JOSEPH S.: The Problems Connected with the Departure of Karl the Last from Central Europe („Utolsó” Károly Közép-Európából történő távozásával kapcsolatos problémák). – *East European Quarterly* 15. 1981:4. 453–468.

A cikk az Osztrák–Magyar Monarchia szétesésével, ill. az 1916-ban trónra kerülő Károly császárnak a Monarchia visszaállításával kapcsolatos törekvéseivel foglalkozik.

SAKMYSTER, THOMAS L.: Hungary, the Great Powers, and the Danubian Crisis 1936–1939. (Magyarország, a nagyhatalmak és a dunai válság, 1936–1939). Athens, 1980. Georgia, the Univ. of Georgia Press.

Ism.: Held, Joseph (Rutgers University). – *East European Quarterly* 15. 1981:4. 541–543.

Kétoldalas tartalmi ismertetés a műről.

BOBOCESCU, VASILE – SULTAN, DUMITRU: Lupta comunistilor împotriva ocupatiei horthyste pentru anularea dictaturii de la Viena, 1940–44. (A kommunisták harca a horthysta terület-elfoglalás ellen, a bécsi döntés megsemmisítéséért, 1940–1944.). – *Anale de istorie*, 1982:3. 58–81.

A tanulmánynak különösen forrásanyaga érdemel említést, amennyiben túlnyomórészt magyar szerzők munkáiból merít. Megemlékezik a magyar értelmiségi és egyházi vezetők szerepéről a fasiszmus elleni harcban.

MUSAT, MIRCEA – BOBOCESCU, VASILE: Une injustice historique: le diktat fasciste de Vienne (Egy történelmi igazságtalanság: a fasiszta bécsi diktátum). – *Roumanie pages d'histoire* 4. 1981:2. 150–210.

A cikk az első világháború után kialakított status quo megváltoztatását eredményező bécsi döntés fasiszta és igazságtalan voltát hangsúlyozza.

RĂCEANU, GRIGORE: Brasov, 1 septembrie 1940. Nu Dictatul! (Brassó, 1940. szeptember 1. Le a bécsi döntéssel!). – *Magazin istoric* (Bukarest), 1982:9. 15–19.

A román nép egész Erdélyben tiltakozott, hatalmas méretű tüntetések keretében a második bécsi döntés ellen.

JUHÁSZ GYULA: Magyar–brit titkos tárgyalások 1943-ban. Bp. 1978. Kossuth K. 320.

Ism.: Opéns, Brigitta. — Jahrbuch für Geschichte der sozialistischen Länder Europas 26. 1982:1. 186–188.

A cikk a könyv tartalmának összefoglalását adja.

Eliberind 4000 localităţii (4000 hely felszabadítása). — Magazin istoric (Bukarest), 1982:5. 14–15, 29.

A cikk különösen azt hangsúlyozza, hogy Románia milyen nagy szerepet játszott Magyarországnak, Ausztriának és Csehszlovákiának felszabadításában.

F. Magyarország története a felszabadulás után

ORBÁN, SÁNDOR: O niekorych osobitných podmienkach a cestách ľudovodemokratickej prestavby v Maďarsku (A magyarországi népi demokratikus átalakulás néhány sajátos feltételéről és útjáról). — Historické štúdie (Bratislava) 26. köt. 1982. 209–214.

Csehszlovákia felszabadulásának 35. évfordulója alkalmából a szlovákiai Szomolányban 1980 tavaszán „A Közép- és Délkelet-Európában a szovjet hadsereg által való felszabadítása – e területek szabad és forradalmi fejlődésének jelentős határköve” címen rendezett nemzetközi tanácskozáson elhangzott felszólalás.

BOROS, FERENC: Společně na cestě k socialismu (Közösen a szocializmushoz vezető úton). Praha, 1982. Svoboda K. 172.

Ism.: Fe.O. — Československý časopis historický (Praha) 30, 1982:5. 772.

A korábban magyar nyelven megjelent dolgozat cseh nyelvű kiadása, amelyet a recenzor fejezetenként néhány mondatban bemutat. A munkát egészében véve hasznosnak tartja (a csehszlovák–magyar kapcsolatokat tárgyalja 1867-től napjainkig), de megjegyzi, hogy a jövőben nagyobb figyelmet kell fordítani a magyar 1956-os, ill. a csehszlovák 1968–69-es események objektív értékelésére.

Ism.: Mates, Pavel. — Historický časopis (Bratislava) 30, 1982:4. 636–640. Magyarország és Csehszlovákia közötti politikai, kulturális és társadalmi kapcsolatok fő mozzanatait föltáró munka tartalmi áttekintését adja a recenzor. A magyar szerző az 1866-tól terjedő korszak történetét vizsgálja 1948-ig. Bár a recenzor szerint a szerző néhány kérdést túl leegyszerűsítve tárgyal (pl. a csehszlovák emigráció I. világháború alatti politikáját, ill. az 1918–38 közötti csehszlovák külpolitikát). A könyvben számos pontatlansággal is találkozni, s a kérdésre vonatkozó újabb irodalmat figyelmen kívül hagyta.

TANULMÁNYOK A MEFESZ TÖRTÉNETÉBŐL 1945–1948. Felsőoktatástörténeti tanulmányok, 6. Bp. 1981. Felsőoktatási Pedagógiai Kutatóközpont, 154.

Ism.: Venclová, K. — Historický časopis (Bratislava) 30, 1982:5. 758–59.

Csak tartalmi áttekintést ad.

BENNETT, KOVRIG: Communism in Hungary. From Kun to Kádár. Hoover Institution Press, Stanford, 1979. (Kommunizmus Magyarorszá-

gon. Kuntól Kádárig.) – *International Review of Social History* 25. 1980:3. 425.

Ötsoros tartalmi ismertetés a műről.

KOROM, MIHÁLY: Magyarország ideiglenes nemzeti kormánya és a fegyverszünet, 1944–1945. Bp. 1981. Akadémiai K. 524.

Isrn.: Szöllösi, Dagmar. – *Zeitschrift für Geschichtswissenschaft* 30. 1982:5. 465.

A könyv tartalmának néhány soros ismertetése.

FERGE, ZSUZSA: *A Society in the Making: Hungarian Social and Societal Policy 1945–47* (Az alakulóban lévő társadalom: magyar társadalom- és szociálpolitika, 1945–75.). M.E. Sharpe, inc., 1979.

Isrn.: Hollos, Marida (Brown Univ.) – *East European Quarterly* 16. 1982:3. 380–381.

A recenzió részletesen bemutatja a könyv tartalmát.

„Ferge Zsuzsa könyve jelentős hozzájárulás az angol nyelven megjelenő és a háború utáni kelet-európai társadalmakkal foglalkozó növekvő mennyiségű szakirodalomhoz. A könyv célja a magyar társadalompolitikának az elmúlt harminc évben megvalósult feladatai bemutatása, a problémák és hiányosságok, a sikerek, valamint a jövőbeni célok ismertetése.

A szerző marxista keretekben dolgozik, erősen befolyásolja a magyar marxista Lukács György. Mint marxista, a szerző felfogása szerint a gazdasági feltételek diktálják a társadalmi kapcsolatokat és a politikai intézményeket, ezért a gazdaságpolitika az alapvető társadalompolitika. A háború utáni magyar társadalmi mozgás ilyen keretben került ezért bemutatásra.

Mint ahogyan S.M. Miller a könyv előszavában kimondja, „a könyvet három szinten lehet olvasni: egyrészt, mint a magyar társadalomstruktúra tankönyvét, másrészt, mint az összehasonlító társadalompolitika egy esettanulmányát, és végül, mint a társadalompolitika elméletének egy variációját....”

„... A könyv komplex és jól átgondolt tanulmány nagy dimenziókkal, ami összefoglaló társadalomelemzést ad és egyben nyíltan kiáll a társadalmi tevékenység és az intervenció mellett a társadalomtudós részéről. Ugyanakkor a szocialista rendszer hibáinak szimpatikus kritikáját is tartalmazza a könyv, és az eredményeket tárgyilagosan igyekszik számba venni.”

VII. Új- és legújabbkori egyetemes történelem

KUČERA, M.: *Pater patriae. Zo starých českých a slovenských dějin.* (Pater patriae. A régi cseh és szlovák történelemből). Bratislava, 1981. Tatran K. 275. Isrn.: Marsina, R. – *Historický časopis* (Bratislava) 31, 1983:1. 121–124.

A munka IV. Károly cseh király halálának 600. évfordulója alkalmából jelent meg. A szerző – népszerű formában – összefoglaló és értékelő áttekintést nyújt a cseh és szlovák középkor, főleg a 14. század történetéről, mégpedig az egyetemes és a magyar történelmi események összefüggéseinek tükrében.

LUKAČKA, JÁN: *Západné Tribečské podhorie do roku 1526.* (A Tribec-hegysége nyugati vidéke 1526-ig). – *Historické štúdie* (Bratislava) 26. köt. 1982. 131–161.

Rendkívül nagy mennyiségű levéltári anyag (a megjelentetett anyagon kívül az

OL-ban és a szlovákiai levéltárakban végzett kutatásai) alapján a szerző a Közép-Nyitra vidék történetével foglalkozik az ókortól a 16. század elejéig, elsősorban azonban a terület gazdasági és társadalmi fejlődéséről ad áttekintést.

POTEMRA, MICHAL: Otázky verejnej správy Uhorska v politike Slovenskej národnej strany v rokoch 1901–1918. (Magyarország közigazgatásának kérdései a Szlovák Nemzeti Párt politikájában, 1901–1918.) – *Historické štúdie* (Bratislava) 26. köt. 1982. 87–110.

A cikk – rendkívül gazdag korabeli irodalom és sajtóanyag alapján – a szlovák állam- és jogtörténet egyik alapvető kérdésével, a szlovák – önálló – nemzeti közigazgatás kialakulása gyökereivel, s ezen belül is a Szlovák Nemzeti Párt burzsoá-demokratikus programja ama pontjaival foglalkozik, amelyek a pártnak a korszak magyarországi közigazgatása megoldására vonatkozó elképzeléseit tartalmazza. A cikk tulajdonképpen CSIZMADIA ANDOR: A magyar közigazgatás fejlődése a 18. századtól a tanácsrendszer kialakulásáig. (Bp. 1976.) c. munkájához szolgál adalékkul.

PRĚHLED DĚJIN ČESKOSLOVENSKA I/1., DO ROKU 1526. (Csehszlovákia története I/1. köt., 1526-ig.) Főszerk.: PURŠ, JAROSLAV és KROPI-LÁK, MIROSLAV. Praha, 1980. 648. 100 krétarajz mell.

Ism.: Patrání, Josef. – *Československý časopis historický* (Praha) 30, 1982:6. 892–896.

A négykötetesre tervezett szintézis első kötetéről, amely 1981. végén jelent meg. A kötet a csehszlovák történetírásnak a 70-es évek elejéig elért kutatási eredményeit összegzi; a magyar történelem szempontjából főleg a szlovákiai történetre vonatkozó fejezetek lehetnek a legérdekesebbek, amelyek szerzői: Marsina, Ratkoš és Vozár.

TAJTÁK, LADISLAV: Vývoj robníckeho hnutia na Slovensku na začiatku 20. storočia (A szlovákiai munkásmozgalom fejlődése a 20. század elején). – *Historický časopis* (Bratislava) 29, 1981:6. 820–856.

A cikk bőséges korabeli forrásanyag, főleg sajtó, ill. a témára vonatkozó régebbi és a legújabb magyar és szlovák irodalom alapján a szlovákiai munkásmozgalomnak (a mai Szlovákia területén élő munkásság döntő többségét a szlovák munkások alkották, de ők voltak a magyarországi munkásmozgalom szervezetileg, ideológiailag, politikailag és szakmailag legelmaradottabb rétege) a magyarországi szociáldemokrata párt agrár- és nemzetiségi programja kialakításáért, annak következetes végrehajtásáért, a szlovák munkásságnak a szakszervezeti mozgalomban való bekapcsolásáért, a szlovák szociáldemokrata mozgalom pozsonyi központjának létrehozásáért folytatott küzdelmét dolgozza fel.

CIUREA, D.: Ștefan cel Mare – marele european (Nagy István – a nagy európai). – *Anuatul Institutului de Istorie și Arheologie A.D. Xenopol*. 1982. 177–183.

A 15. században Nagy István moldvai fejedelem az egész nyugati kereszténység védelmét vállalta törökellenes háborúival. A tanulmány bemutatja, hogy a nemzetközi diplomácia milyen mértékben foglalkozott Nagy István külpolitikájával, kapcsolataival, különös tekintettel Lengyelországot, valamint Magyarországot illetően.

GJUZELEV, VASIL: Beiträge zur Geschichte des Königreiches von Vidin im

Jahre 1365. (Adalékok a vidini királyság történetéhez 1365-ben). – Südost-Forschungen 39. 1980. 1–16.

A szerző először a Bulgáriát és annak történetét bemutató két 14. századi költeményt ismerteti (szerzője Peter Suchenwirt osztrák költő, aki egyébként Nagy Lajos királyi udvari költője is volt), majd azokat a magyar okleveleket és elbeszélő forrásokat tárgyalja, amelyek Vidin 1365. évi elfoglalásával foglalkoznak. A függelékben öt, eddig kiadatlan magyar oklevelet közöl, amelyeket Vidinben állítottak ki, és amelyeket a szerző az Országos Levéltárban talált meg.

BALÁZS, JUDIT: Die Rolle des Staates bei der Entstehung und Vertiefung der kapitalistischen Produktionsverhältnisse in der Türkei. Eine kritische Würdigung des Kemalismus vornehmlich- unter ökonomischer Aspekten. (Az állam szerepe a kapitalista termelési viszonyok létrejöttében és elmélyülésében Törökországban. A kemalizmus kritikai értékelése különösen gazdasági szempontok figyelembevételével). – Jahrbuch für Wirtschaftsgeschichte 1980. IV. 49–66.

Kemal Atatürk gazdasági programja.

TILKOVSKÝ, L.: Die Weimarer republik und die duetschen Minderheiten im Donaubecken. Bp. 1980. Akadémiai K. 350.

Ism.: V. La. – Československý časopis historický (Praha) 30, 1982:3. 465.

A munka néhány mondatos tartalmi összefoglalása, pozitív értékelése.

KEREKES, LAJOS: Von St. Germain bis Genf. Österreich und seine Nachbarn 1918–1922. Bp. 1979. Akadémiai K. 415.

Ism.: D.K. – Hstorický časopis (Bratislava) 29, 191:1. 144.

Csak néhány mondatos tartalmi összefoglalása a munkának.

HARASZTI, ÉVA H.: Chartism. Bp. 1978. Akadémiai K.

Ism.: Jones, David (Swansea). – History 66. 1981:218. 531.

„A chartizmus ... az a mozgalom, ami kicsit túl korán ugyan, de elkertülhetetlen lendült fel, és ami a marxista elméletnek is ösztönzést adott, – Lenin szavaival élve – a marxizmust megelőző utolsó kísérlet.” Ez a következtetés és egyébként a könyv több analízise is előrelátható és nem eléggé kidolgozott. A chartista mozgalom kritikát kap „elméleti alkalmatlansága miatt”, a gyári munkásokon kívül kapott támogatás „vele született gyengesége” miatt, a földreform-tervezet pedig „reménytelen és retrograde” volta miatt. Ezek és hasonló megjegyzések jó ortodox marxista eredetre vallanak és kevés elsődleges forrás támasztja alá őket. Szerencsére azonban Haraszi Éva jó történész és vannak részek, ahol a chartizmusról megjelent legfrisebb irodalomban szerzett jártassága ellensúlyozza a fentieket. Érdekes dolgokat tudunk meg O’Connorról, a chartista harciasság kronológiájáról, az internacionalizmusról, az 1830-as politikai mozgalom eredetéről és a Nemzeti Chartista Szövetségről. A hosszú függelék 18 dokumentumot is tartalmaz, az érdekesebbek kivonatokat a Jelenkorból és a Pesti Hírlapból. A mű közvetlensége és emlékeztető jellege tetszetős, mint az a mód is, ahogyan a szerző álláspontját releváns életrajzokkal világítja meg. A fordítás elég jó, bár néhol furcsa kifejezések fordulnak elő és sok a sajtóhiba. Méltányolandó a szerző és a fordító lelkesedése és dedikációja, bár végső soron a könyv keveset nyújt a chartista mozgalom megértéséhez.

TŐKEI, FERENC: *Essays on the Asiatic Mode of Production*. Bp. 1979. Akadémiai K. 129.

Ism.: P.V. – *Československý časopis historický* (Praha) 29, 1981:6. 936.

A munka néhány mondatban való bemutatása, de az eddig vitatott és megoldatlan kérdések összegezése jó alapot nyújt a további munka folytatásához.

(Az MTA Történettudományi Intézete Tudományos Információs Osztály nyelvi referenseinek dokumentációja alapján összeállította: Lipcsey Ildikó.)